

ROTTERDAM ONDER DE BATAAFSCHE REPUBLIEK

DOOR MR. F. C. KOCH¹⁾

ROTTERDAM VAN 4 MAART 1795-1 MEI 1796

SOCIETEITEN EN OPROEREN

I

DUIDELIJK blijkt, dat men uit het gebeurde gedurende het eerste tijdperk der omwenteling niet geleerd had, van welke zijde pogingen tot het verstoren der orde te verwachten waren. Men beschouwde de Oranjepartij, die door de omwenteling en de komst der Franschen geheel lamgeslagen was, nog steeds als de gevaarlijkste. De naderende herdenking van den verjaardag van den stadhouder op 8 Maart versterkte die angst en bracht de provisioneele representanten van het volk van Holland tot het uitvaardigen van eene publicatie, die geheel gericht was tegen „eenige kwalijk gezinde of door kwaadwilligen misleide ingezetenen, zoo militairen als anderen,” welke te midden van de algemeene stem van het volk, die „zig in deeze en in andere provinciën dagelijks meer en meer laat hooren en allen toeroept de thans plaats hebbende orde van zaaken verder tot stand te helpen brengen en te volmaken,” hun best doen de algemeene rust te storen en wanorde te verwekken. Zij bepaalde op het voeren van gesprekken of uitgeven van geschriften, gericht tegen de thans geldende orde van zaken, die „op de onvervreembare regten van den mensch en van den burger is gevestigd” en tegen hen, die Oranje-teekenen zouden dragen, die Oranje- of andere oproerige liedjes zouden zingen of die „den in dit land helaas! zoo gewonen oproerkreet „Oranje Boven!” zouden uiten, straffen als strenge geeseling, vijf jaar gevangenis en verbanning uit de provincie.” Zij die zich bezig hielden met openbare of geheime bijeenkomsten om contra-revolutionnaire oogmerken te bereiken, zouden met geeseling, brandmerk en 50 jaren gevangenis gestraft worden, terwijl zij, die door gesprekken,

1) Vervolg van Rotterdamsch Jaarboekje 1929 blz. 42-94.

verleidingen, beloften, het geven van geld of andere handelingen militairen of zeelieden in 's lands dienst van hun plicht trachtten af te brengen en hen te bewegen tot gehoorzaamheid aan den gewezen Kapitein-Generaal en Admiraal-Generaal der Vereenigde Nederlanden of de oude Staats- of stadsregeering, „zonder eenige ontferming” met den dood gestraft zouden worden; hetzelfde zou geschieden met hen, die zich schuldig maakten aan daden, waardoor de openbare rust en de persoonlijke veiligheid der ingezetenen in hun woningen of daarbuiten bedreigd werden. Bij betrapping op heeterdaad zouden de vormen der justitie niet meer in acht genomen behoeven te worden en de delinquenten op confessie en voor het gemoed van den rechter voldoende overtuiging veroordeeld moeten worden. (Dit laatste lijkt meer voor de heftige patriotten bestemd geweest te zijn.)

De raad had er nog over gesproken of men voor den 8en Maart een tweede compagnie schutters onder de wapenen zou doen komen, maar op de mededeeling van den kolonel der schutterij, dat hij alles zoo geregeld had, dat in een oogenblik meerdere compagnieën gereed zouden zijn, had men dit maar gelaten. Alles bleef evenwel tegen de verwachting in volmaakte rust.

Op 12 Maart reikten de „volksvrienden” den raad een declaratoir betreffende het geval Gildenhuis over, waarbij zij zich de eer gaven, veel langer dan de raadsleden een revolutionair hart bij zich gedragen te hebben en leven en goederen veil gehad te hebben voor het ware belang van hun geteisterd vaderland. Zij waren geen stillen in den lande, geen patriotten van gisteren of heden. Duidelijk lieten zij verder in het stuk uitkomen, hoe zij vóór de omwenteling tegen de bestaande regeering en in het belang der Fransche broeders werkzaam geweest waren. Zij hoopten dat de raad meer aandacht aan dit declaratoir zou schenken dan aan de door hen ingezonden adressen ten behoeve der noodlijdende en naar werk reikhalzende patriotten. Was aan deze adressen meer aandacht besteed, dan zou het geval Gildenhuis niet hebben plaats gehad. Zij keurden de mishandeling van Gildenhuis wel af, maar zij hadden daarbij gaarne gezien, dat de raad even snel was geweest met eene publicatie als

thans bij het geval van Gildenhuis bij het wegnemen van tergende uithangborden en schandelijke chassinetten, bij het afzetten der aanhangers van het huis van Oranje uit hun bedieningen en bij het arresteeren der belhamels van 1787. Verder zetten zij hun grieven tegen Gildenhuis uiteen en verdedigden zij zich tegen de aanvallen der regeering. Tot slot zeiden zij, dat de municipaliteit maar wat minder aan publicaties en wat meer aan het herstel der patriotten in de ambten moest doen. Zij lieten dit stuk door den boekverkooper N. Brakel drukken en voor 1 stuiver verkoopen. Met deze actie bleken het echter eenige van de meer bezadigde leden der societeit niet eens te zijn. De burgers Jan Schadee, Jan Hudig en Nicolaas Vink kwamen op 13 Maart in den raad verklaren, dat zij den inhoud der memorie niet kenden en aan dit stuk geenerlei deel hadden.

Het heette dat te Rotterdam, na de revolutie, het comité revolutionnair ontbonden was. Uit Amsterdam zond het daar nog bestaande comité brieven naar dat te Rotterdam. Deze brieven waren aan wethouders en raden ter hand gesteld. Thans kwamen uit naam der „volksvrienden” de burgers Nozeman en Chaudon bij het stadsbestuur vragen, waar die brieven gebleven waren. Zij beschouwden zich als de directe voortzetting van het comité en eischten de brieven op. De raad voldeed dadelijk aan dien eisch.

De raad had geen 14 dagen rust gehad, toen de „volksvrienden” alweer met iets nieuws aankwamen. In de Rotterdamsche courant van 14 April 1795 noodigde de societeit alle burgers en burgeressen uit schriftelijke met bewijzen gestaafde opgaven te doen van de verongelijkingen, vonnissen, geldboeten enz., die zij sinds het jaar 1787 hadden ondergaan onder het oude bewind, aan welks hoofd gedurende bijna zeven jaren had gestaan Reinier Frederik van Staveren, hoofdofficier der stad. Deze zouden bij de reeds ontvangen stukken gevoegd en aan het publiek medegedeeld worden. Op denzelfden dag verscheen in den raad een deputatie der societeit bestaande uit de burgers Ouwerkerk, koopman in meekrap, Van Raalt, Nozeman, Van der Hoeven, Van der Heere, Quartel, commissionair, Chaudon en Ekermans. Zij verklaarden te weten, dat door den raad voor een geruimen

25. FORMULIER VAN STEMGERECHTIGDHEID VOOR
EEN WIJKVERGADERING IN 1796. R. I. 1490c.

tijd paspoorten verstrekt waren aan verscheiden leden van het oude bestuur o.a. een voor vier maanden aan Reinier Frederik van Staveren. Zij verzochten dit paspoort terstond in te trekken. Aan dezen eisch werd „gedefereerd” en het paspoort onmiddellijk teruggehaald. Aan dit voorval paarde zich een beraadslaging over het geven van paspoorten en al had ook de publicatie der provisioneele representanten van Holland ieder volle vrijheid gelaten om binnen de provincie te reizen, toch werd de Commissie voor de paspoorten uit den raad vermaand om voorzichtig te zijn en geen paspoorten af te geven dan met vermelding van de plaats, waarheen, en van den tijd, waarvoor zij werden afgegeven. Zij mocht geen passen geven aan leden van het oude bestuur.

Drie dagen later weer eene nieuwe deputatie. Deze ver-voegde zich ter kamer van de wethouders en beklagde zich dat in een aankondiging eener veiling door de gebroeders Van Rijk en Zoon de volgende „voor de menschheid injurieuse bepaling” voorkwam, dat „nogh joden nogh dienstboden op de zieldagen” toegelaten zouden worden. Zij eischte, dat zulke aankondigingen met kracht belet zouden worden, als zijnde „eene volledige infractie op de regten van den mensch en van den burger.” Zij wees er op, dat de joden zelfs niet uitgesloten waren van de kijkdagen van de verkooping der Oost-Indische compagnie en eischte, dat aan de vendu-meesters gelast zou worden hun aankondiging in te trekken en de hatelijke bepalingen daarin te annuleeren. Wethouders voldeden terstond aan dezen eisch en de raad vereenigde zich, toen de wethouders het geval mededeelden, met deze beslissing. Wethouders hadden intusschen de „volksvrienden” nog niet van hun beslissing op de hoogte gesteld, zoodat plotseling in den raad weer een deputatie der societeit verscheen met de vraag, wat er inzake de gewraakte aankondiging besloten was. Op het vernemen der beslissing ging zij tevreden heen.

Al deze eischen vormden slechts het voorspel voor de groote actie der societeiten, die op 14 Juni bepaald was. Bij de societeit der volksvrienden sloot zich nu ook de gemeenebest-gezinde societeit aan en nog een derde societeit, waarvan de naam nergens genoemd wordt.

In den nacht van 13 op 14 Juni begaf zich een commissie der societeiten, uit vijf personen bestaande, naar het huis van den president-wethouder Van Zeller teneinde uit naam van eenige honderden weldenkende burgers te verzoeken dadelijk een vergadering van wethouders en raden bijeen te roepen. Van Zeller weigerde dit, zoolang hem niet medege-deeld was, wat daar voorgesteld zou worden. Zonder ge-wichtige redenen kon hij toch in den nacht geen vergadering beleggen. Hij wilde de vergadering alleen beleggen als de commissie verklaarde, dat de rust der stad er mede gemoeid was. De commissie ging daarop heen, teneinde haar commit-tenten hiermede in kennis te stellen.

Zij kreeg van hare committenten last zich weer naar het huis van Van Zeller te begeven en werd met een getal van 4 personen aangevuld. Zij moest opnieuw op het bijeen-roepen eener vergadering van wethouders en raden aan-dringen. De geheele vergadering der burgerij zou zich dan in massa naar het raadhuis begeven en de detentie van Rei-nier Frederik van Staveren verzoeken, op wien de menigte zoodanig verbitterd was, dat er kwade gevolgen te wachten zouden zijn, als men zich niet dadelijk verzekerde van den „persoon eens deugniets”, wiens euveldeaden reeds lang hadden behoord nagespeurd en gestraft te worden.

Wethouder Van Zeller was niet thuis, maar kwam kort daarna te voorschijn met zijn collega's Van Hoogstraten en Smit en het raadslid Hofman. Na lange discussiën werd het verzoek der commissie geweigerd en werden de „weldenken-de burgers” verwezen naar de vergadering, die Zondag ge-houden zou worden. De commissie had daarop den presi-dent-wethouder verantwoordelijk gesteld voor alle nadeelige gevolgen, die dit zou kunnen hebben, indien Van Staveren vóór de vergadering mocht ontvluchten.

Op Zondagmorgen 14 Juni 1795 werden de leden der societeit de „volksvrienden”, die der gemeenebestgezinde burgersocieteit en alle ware vaderlanders opgeroepen om te halfelf uur des morgens op de beurs samen te komen; van daar begaf zich eene commissie bestaande uit G. Beumer, koopman in wijn, Smeenk en Dorpmans, koopman in kaas, naar het stadhuis; door een groote menigte voornamelijk uit

leden der societeiten bestaande gevolgd. De raad was dien morgen eerst om 11 uur bijeengekomen; behalve de vier gedeputeerden der stad in de vergadering van Holland waren nog afwezig Van Rijkevorsel, Pot en Van der Kun. De deputatie begon met den eisch, dat wethouders en raden benevens de overige collegiën niet uit elkaar zouden gaan voordat de commissie uit de volksmenigte boven zou zijn. De voorzitter Van Zeller verzocht daarop deze drie burgers „eens buiten te staan.”

De nu volgende beraadslaging van den raad zal wel niet al te rustig geweest zijn, doch daarover is niets bekend. Men besloot, dat de voorzitter aan de commissie eenige vragen zou stellen. Deze werd binnengeropen en de voorzitter begon met de vraag, wie de vergaderde burgers waren.

Het antwoord luidde: „de burgerij die opgeroepen is.” Daarop volgde de vraag, op wiens order zij bijeengekomen waren, en het antwoord luidde: „Uit een menigte weldenkende burgers, die vergaderd geweest zijn op de gemeenebestgezinde burgersocieteit.” De voorzitter verklaarde nu, dat de raad nog eenigen tijd vergaderd zou blijven. Na eenigen tijd verscheen thans een grootere deputatie bestaande uit de burgers Pompeijra, J. Snelleman senior, Walop senior, comies op het zeekantoor, Vonck, in kaas, N. van Raalt, P. Ouwerkerk, P. Ekermans, P. F. D. Chaudon, C. van der Hoeven, Dorpmans, Van der Hart, Smeenk, G. Beumer, Hordijk-Verstolk, Van Es, P. Meijer, H. Maerschalk, De Leeuw, Cornelis Nozeman, Quartel, P. Groenevelt, Kraanenburg en Tromp, zooals men ziet de fine fleur van revolutionnair Rotterdam; zij noemden zich de gecommiteerden van de weldenkende burgerij voor en op het raadhuis vergaderd. Uit hun naam las Hordijk-Verstolk het volgende stuk voor:

„Poincten om aan de regeering voor te stellen en van dezelve af te vorderen.”

„I. De leden der vorige regeering allen in staat van huys-arrest te stellen en wel dadelijk en Van Staveren in strikte gijzeling in den Doele”.

„II. Dat allen, die ampten, officiën of beneficiën genieten van stadswegen en van de Oranjepartij zijn, dadelijk worden geremoveerd en binnen twee dagen derzelve

naemen van de puye van het stadhuis worden afgepubliceerd en vervolgens in derzelver plaetsen worden aangesteld be-
hoeftige en kundige patriotten, welker naemen insgelijks aan
het volk zullen moeten worden bekend gemaakt en welken
aen de burgery aangenaem zullen zijn."

„III. Dat alle stadsarbeiders, hoe ook genaemd, die van de
Oranjepartij zijn, dadelijk worden geremoveert."

De voorzitter verzocht daarop de commissie buiten te
staan. Daarop volgde ampele deliberatie en als resultaat
daarvan gaf de voorzitter de commissie, toen zij weer binnen
gekomen was als eenparig besluit van den raad het volgende
bescheid:

„Medeburgers! De burgerij dezer stad, niet wettig opge-
roepen zijnde, kunnen wij ulieden niet erkennen als de stem
der gantsche weldenkende burgerij uitbrengende. Daeren-
boven zijn ons door ulieden geen redenen opgegeven, nog
voor het huysarrest van alle geweze regenten, nog voor strikte
gijzeling van Van Staveren. In allen gevalle hebben wij aan
God en de burgerij beloofd de rechten van den mensch en
burger te zullen handhaven, waaronder speciaal – „dat nie-
mand gerechtelijk beschuldigd, gearresteerd en gevangen
mag worden, dan in zoodanige gevallen en volgens zoodanige
formaliteiten, als welken door de wet zelve te vooren bepaeld
zijn" en moeten dus in het eerste point van uw verzoek
difficulteren, en wat het tweede en derde point van uwe
voordragt aangaat, daarover zijn wij in onderhandeling met
de wettige gecomitteerden der gantsche burgerij, aan welken
wij u deswegens derhalve moeten verwijzen – en hiermede
verzoeken wethouderen en raden, dat de vergaderde burgers
genoegen zullen nemen." Wel verre van hiermede genoeg
te nemen antwoordden de gecomitteerden:

„Dewijl de raad dit zoo compleet weigerd, zullen wij
onzen naderen last uitbrengen als: voorts zoo de munici-
paliteit hierin mogt weigerend blijven, dat alsdan van hun
zal geeycht worden, tegen heden middag ten vier uren alle
wijken in hunne departementen te doen vergaderen, ten
eynde daardoor het verlangen van het volk te weten te
komen. Dat voorts van de municipaliteit geeycht worde
om permanent te blijven vergaderen, zooals de patriottische

burgerij ook zal blijven vergaderen, dat voorts de poorten gesloten blijven, totdat de wijkvergaderingen gesloten zijn," waarbij de gecomiteerden voegden, dat „zij bij weigering niet instonden voor het leven van eenig patriot, veel min van een der regenten, dat er drie a vier duysend menschen buyten stonden en dat zij gedeclareerd hadden zich het eerst op hunne hier binnenstaande gecomiteerden te zullen wreken, indien deze zonder een voldoende antwoord uyt de kamer terugkwamen en vorderden, dat de ordres, die aan den Franschen commandant mochten zijn gegeven, zouden worden ingetrokken, dewijl zij anders voor de gevolgen niet instonden, den raad daervoor verantwoordelijk stelden en een bloedbad vreesden."

Na deze dreigende woorden hoorde men ook gedruisch op het plein voor de vierschaar en voor de raadkamer en kwamen eenige burgers verklaren, dat de vergaderde menigte niet anders dan door toegeven aan hare wenschen in toom te houden was en, nadat een den raad toegestaan kwartier in twee minuten veranderd was, zonk aan de vergadering de moed geheel in de schoenen. De raadsleden hadden slechts de keuze tusschen de wet en de omstandigheden, zooals zij zeiden en dus „concludeerden" zij conform de voorstellen. Deze resolutie werd nu aan de op het raadhuis vergaderde burgers voorgelezen. Dit was echter voor de burgers niet genoeg. Zij verlangden, dat men de klokken zou luiden en daarna ten overstaan van den geheelen raad de resolutie aan het volk bekend zoude maken en dat men de orders tot uitvoering van het eerste punt in tegenwoordigheid van eenige der gecomiteerden zoude geven. Ook dit werd toegestaan en dientengevolge kreeg de bode Schoor bevel, om met een sergeant en korporaal van de hoofdwacht Van Staveren in arrest te nemen en naar den Doelen te voeren. Aan den kastelein van den Doelen werd last gegeven om een kamer voor een arrestant in gereedheid te doen brengen en aan den Franschen commandant werd een detachement ruitery verzocht om met een deel der schutterij Van Staveren veilig naar den Doelen te brengen. Heel duidelijk is het verhaal van de zitting verder niet. Het schijnt dat Van Staveren in den Doelen voorloopig door een vendrig der schutterwacht,

Walters, met den burger Tromper en een stadsbode bewaakt werd. Walters kwam na afloop van het overbrengen van Van Staveren mededeelen, dat alles in goede orde was afgelopen. Hij was in zijn eigen koets overgebracht. Zijn knecht kreeg verlof hem van tabak, boeken en linnen te voorzien. Aan de overige leden der oude regeering werd huis-arrest aangezegd.

De zeventien aanwezige raadsleden togen nu weer aan het beraadslagen en het resultaat was, dat zij de uitvoering der twee laatste afgevorderde punten niet minder als het eerste beschouwden als strijdig met hun plicht, strijdig met hun geweten en met de rechten van den mensch en burger, welke ieder lid dezer vergadering bij zijne ambtsaanvaarding had beloofd te zullen handhaven en dat zij daarom op Dinsdag 16 Juni te 12 uur des middags hunne posten in den schoot der burgerij zouden nederleggen. Zij riepen de burgerij tegen Maandag 15 Juni op om gecommitteerden te benoemen ten einde eene nieuwe regeering te kiezen. Mocht de burgerij dien dag met hare keuze niet gereed komen, dan zouden zij tot Donderdag 18 Juni hunne posten blijven bekleeden. Zij zonden aan de vier leden van den raad in Den Haag van hun besluit bericht. Mijn overtuiging is dat de raad bij wat meer flinkheid dezen aanval gemakkelijk had kunnen afslaan; zoodra de raad zich maar eenigszins te weer stelde, bleek er vrees te bestaan zelfs onder de leden van de deputatie der burgerij, die zulke stoute taal geuit had.

Den volgenden dag kwam de raad weer samen. De op Zondag afwezige raadsleden sloten zich in elk opzicht bij de besluiten hunner collega's aan. Nauwelijks was de raad bijeen, of daar kwam een deputatie ditmaal van de weldenkende burgerij, bestaande uit Van der Hoeven, Quartel en Chaudon, met papieren betreffende de handelingen van Van Staveren. Zij wilden die aan den raad overgeven en later nieuwe bezwaren, die zij tegen Van Staveren nog zouden vinden, daarbij voegen. De raad weigerde echter deze stukken in ontvangst te nemen en verwees deze drie burgers naar den baljuw. Zij trachtten daarop nog te weten te komen, wat aan de burgerij dien middag voorgesteld zou worden. De baljuw deelde nog dienzelfden dag in de vergadering van

den raad mede, dat hij de papieren van de drie burgers ontvangen had en dat hij zonder eenige zwaarigheid kon verklaren dat daarin geen grond te vinden was om eene „provisie van justitie” te vragen.

Intusschen had de stadsregeering ook aan de provisioneele representanten van het volk van Holland van het gebeurde kennis gegeven. Op ontvangst van dit schrijven besloten de provisioneele representanten eene commissie van drie personen uit hun midden naar Rotterdam te zenden ten einde de leden der municipaliteit aldaar te „adhorteeren”, van hun voornemen om hunne posten neer te leggen af te zien. Deze commissie zou met gecommiteerden uit de burgerij en uit de municipaliteit moeten overleggen ten einde de ontstane verwijdering te heelen en de zoo noodige eensgezindheid te herstellen. De commissie bestond uit de burgers Wiselius, Olivier en J. H. de Lange en den secretaris Prediger.

Voor de vergadering van Holland was ook een deputatie der „welmeenende burgerij” verschenen, die de toedracht van het geval kwam mededeelen en tegelijk de volgende voorstellen deed, ten einde „die in eene resolutie te converteeren”:

I. het aanstellen van een of meer revolutionnaire tribunals, die de vonnissen, daden van patriotisme betreffende, zullen revideren en den onschuldigen de geleden schade vergoeden uit de bezittingen der toenmalige regenten.

II. het arresteren van alle gewezen regenten der Oranjepartij.

III. het dimitteren van alle voorstanders van het huis van Oranje van hunne ampten, bedieningen en beneficiën.

De provisioneele representanten vaardigden een publicatie uit, waarbij, onder veel gejammer over den toestand van het vaderland, dat juist gered was geworden, toen het geheel verloren scheen, God gedankt werd, dat er bij den omkeer zoo weinig verwarring had plaats gehad, dat er zulk een ongekrenkte eerbied voor order en zulk een stipte onderwerping aan de wet geheerscht had. Zij betoonden zich zeer ontdaan, dat een deel der ingezetenen van het „wereldberoemd” Rotterdam hen had gelogenstraf en de

jaarboeken der vrijheid ontluisterd had. Zij verklaarden het gebeurde voor „informeel, onwettig en nietig.”

Dinsdag 16 Juni des morgens ten 9 ure kwam de raad weer bijeen en vernam van den voorzitter, dat de commissie uit de representanten in de stad was aangekomen. Zij was bij haar aankomst door de wethouders Van Zeller en Van Hoogstraten, de raden Plemp en Van Tomputte en den locosecretaris Vink gecompimenteerd. De commissie was met den voorzitter overeengekomen, dat zij eerst met de gedeputeerden der burgerij zou spreken en zich eerst daarna naar den raad zou begeven, die dan tot twee uur bijeenblijven zou. Om de commissie in te lichten over het gebeurde op 14 Juni, werden aangewezen de wethouders Van Zeller en Van Hoogstraten en de raden Ellinckhuijzen, Hofman en Van Vollenhoven. Inmiddels waren op Maandag 15 Juni de wijkvergaderingen bijeengekomen. Uit zes der elf ingekomen rapporten bleek, dat deze wijken het voortduren van den zittenden raad voorstonden. De raad besloot nu bij publicatie ter kennis der burgerij te brengen, dat wethouders en raden hunne posten tot Donderdag 18 Juni zouden blijven bekleeden.

In diezelfde zitting verscheen ook burger Hordijk-Verstolk, die op Zondag het stuk aan den raad had voorgelezen. Deze was blijkbaar angstig geworden, toen hij zich in de courant als het hoofd der commissie genoemd zag. Hij kwam nu mededeelen, dat hij slechts als secretaris der gemeenebestgezinde burgersocieteit aanwezig geweest was en dat hij het stuk op last van den president der commissie, burger Pompeyra, had voorgelezen. Hij verzocht opneming van zijn verklaring in de notulen der vergadering en plaatste deze ook in de courant. Hij werd daarover zeer lastig gevallen o.a. in de Rotterdamsche courant van 23 Juni 1795, waartegen hij zich met een uiterst vervelend en langdradig stuk verdedigde.

De besturen der societeiten hadden getracht de Groote kerk voor een bijeenkomst hunner leden te doen openen. Dit was hun door den koster geweigerd. De burgers Jacobus van Dijk en Hendrik Vermeer Jansz. kwamen bij den raad met den eisch, dat de kerk voor de leden der societeiten geopend zou worden. De voorzitter vroeg hun of dit een vordering

was, waarop zij antwoordden: „nu een verzoek dan.” De voorzitter antwoordde, dat de raad het gedrag van den koster goedkeurde en het verzoek niet kon inwilligen.

Intusschen had de commissie uit de provisioneele representanten van het volk van Holland de gecommiteerden der weldenkende burgerij, die Zondag 14 Juni de eischen aan wethouders en raden gesteld hadden, tot eene conferentie in haar logement „le Maréchal de Turenne” uitgenoodigd. De gecommiteerden wilden van de commissie weten, welke „pointen” door haar voorgedragen zouden worden, teneinde die aan de burgerij der stad, die dien middag tegen drie uur in de Groote kerk bijeengeroepen was, ter goedkeuring te kunnen voorleggen. Terwijl men hierover nog aan het onderhandelen was, kwam er bericht, dat de koster op last van de municipaliteit weigerde de kerk te openen. Dit verwekte bij de gecommiteerden, die in de meening verkeerden, dat de Groote kerk aan de burgerij in het algemeen behoorde, geen geringe verontwaardiging. Het gelukte de commissie bij den raad te bewerken, dat de kerk geopend werd. Daar verzamelde zich nu een menigte van ongeveer 6000 menschen, die onder leiding van den spreker der gecommiteerden, burger C. Nozeman, over de bemiddelingsvoorstellen der commissie uit Den Haag stemde. Deze bevatten het volgende:

I. Wethouders en raden zouden door de gecommiteerden van een deel der burgerij of door zulke andere personen, als zij noodig oordeelden, verzocht worden hunne functiën verder te bekleeden.

II. het huisarrest van de leden der oude regeering zou worden opgeheven.

III. stonden de gecommiteerden der weldenkende burgerij dit toe, dan zouden de leden der commissie uit de provisioneele representanten van het volk van Holland hun best doen, dat het beginsel der schadeloosstelling door de leden van het vorig bewind, waartoe reeds eerder besloten was, op de „convenabelste” wijze zou worden uitgevoerd; uit hunne goederen zou men dan degenen, die in 1787 door toedoen der voormalige regenten schade geleden hadden, schadeloos stellen. Verder zou de burgerij van

Rotterdam een comité van waakzaamheid moeten benoemen uit brave en vertrouwde personen bestaande; de commissie uit de vergadering van Holland zou dan van haar zijde alles aanwenden om te bewerken, dat dit comité door wethouders en raden zou worden erkend en van hen alle hulp door burgers en militairen zou kunnen krijgen.

De uitslag der stemming was, dat met slechts twee stemmen tegen de volgende „pointen” door de vergadering werden aangenomen terwijl de kerk weergalmde van de daar ongewone klanken: Vive la Nation! Vive la Republique!

I. Aan de tegenwoordige wethouders en raden zal worden aangezegd, dat zij op hunne posten zullen mogen blijven, totdat zij door de burgerij vervangen zullen zijn.

II. de in huis gearresteerde leden van het vorig bewind zullen uit dit arrest ontslagen worden, mits gezamenlijk cautie stellende ter somme van twee miljoen Hollandsche guldens in specie. „Betreffende de persoon van R. F. van Staveren, dat hij aan de bewaring der provisioneele representanten van Hollands volk secuur zou kunnen overgegeven en evenals een Van de Spiegel en Bentinck in hegtenis genomen worden of dat zijne tegenwoordige detentie, ten zijnen koste, blijve, zooals die is, tot maintien van de rust der stad en om de euvelheden, door hem begaen, waerdoor hij ligtelijk een sacrifice van 's volks getergde woede konde worden en zoolang tot dat het gerequireerde tribunal revolutionair uytpraak over zijne daaden zal hebben gedaan.”

III. de geproponeerde schadevergoeding „behaegt ten hoogsten aan de vergadering en zij gelast gecommiteerden daarop aan te dringen.”

IV. „het voorgestelde comité van waekzaamheid zal geformeerd worden uyt weldenkende en vóór de revolutie reeds bekende patriotten en zal, zonder ordres van wethouders en raden te behoeven, disponeeren kunnen over de schutterij en militaire magten in de stad.”

V. „men zal bij wethouderen en raden insteeren op spoedige afdoening van de zaak der remotiën.”

Deze aangenomen „pointen” waren veel scherper gesteld dan de voorstellen der commissie en met veel genoegen zal

de commissie ze dan ook wel niet aangehoord hebben. Zij begaf zich thans naar de vergadering van den raad, die om 5 uur weer bijeengekomen was. De voorzitter was begonnen met de mededeeling, dat hij de Groote kerk op aandrang der Haagsche commissie had laten openen. Op het bericht dat de commissie thans het raadhuis naderde, ging een commissie van ontvangst haar tot de trappen tegemoet en leidde haar binnen. Vervolgens hield wethouder Van Hoogstraten de volgende aanspraak:

„Burgers representanten! Daar de wetten, het eenig bolwerk der vrijheid, voor de onberaade driften van eenige verdoolde burgers hebben moeten wijken, kan in het hart van den oprechten beminnaer der vrijheid geen vreugde plaets hebben. Hieraan alleen geliefd gijlieden te wijten, dat gijlieden bij uwe aankomst op ons gelaat niet die blijdschap waerneemt, waerop eene commissie uyt eene vergadering, die zig zoo onvermoeid met de belangens van ons dierbaar vaderland bezig houdt, waarop gijlieden recht hebt. Verre echter van ongevoelig aan uwe komst te zijn, erkennen wij veeleer in de spoed, waarmede de representanten van het volk van Holland zig de zaak dezer stad aantrekken, dat dezelve ook hunne zorg niet ontglipt.”

„Dat niet alle burgers in de kindsheyd der vrijheyd de regte grenzen tusschen de vrijheyd en losbandigheyd kennen, is iets dat ons min verwonderd; nimmer echter hadden wij de overtreding der wetten, door de burgerij pas te vooren tot haer rigtsnoer aangenomen, van wegen een aantal burgers vermoed; dit is echter gebeurd en deze raed is in de harde omstandigheyd gebragt geweest van de wetten niet meer door overtuiging te kunnen doen eerbiedigen; vertrouwende, dat verdoolde burgers van hunne dwaling waren terug te brengen, heeft de raad gemeend niet tot noodlottige uysterstens te moeten komen, maer het herstel der geschonden wetten aan bedaerdere overweging der burgerij over te laten.”

„Door ulieden nu in de verligting der burgerij omtrend haare waare belangens ondersteund, hopen wij de op eergisteren binnen deze stad geschonden wetten en de regten van den mensch en burger volkomen hersteld te zien, opdat

de donkere wolken, die over onze stad drijven, verdwijnen en aldus in dezelve weder die vreugde herbooren worde, welke in een vrij land eeuwig wonen moet."

„Op Uw verlangen heeft deze raad eene commissie benoemd van vijf leden uyt dezelve, geadsisteerd met den secretaris teneynde ulieden die informatiën te geven, die gijlieden mogt verlangen."

Op die aanspraak, die wel bewijst dat de raad zeer tot een schikking geneigd was, antwoordde burger Wiselius in „gepaste" termen. De commissie wilde slechts zooveel informatiën inwinnen, als noodig zou zijn om in hare vergadering rapport uit te brengen. Daarna las hij den lastbrief der commissie voor, waaruit bleek, dat zij de municipaliteit moest vermanen om af te zien van het neerleggen van haar posten en dat zij door onderhandelingen met gecommiteerden uit de burgerij en den raad moest trachten de harmonie en eensgezindheid te herstellen. De commissie uit den raad ging nu met die uit Den Haag in de wethouderskamer, waar Wiselius verslag gaf van hetgeen er met de gecommiteerden der burgerij verhandeld was. De commissie uit den raad gaf op deze mededeelingen mondeling en schriftelijk het volgende antwoord:

I. „Dat de wijze van oproeping door middel van een omroeper op eigen autoriteyt van een gedeelte des volks is illegael en onwettig niet alleen, maar aanleiding geven kan tot de grootste verwarringen; dat dit te meer onwettig is, aangezien de wijs van oproeping en stemming door de gecommiteerden uyt de burgerij zelve is bepaald en door alle de wijken geaprobeerd."

II. „Dat men voorgeeft, dat het getal der burgeren, die de vordering gedaan hebben, beloopt een getal van circa zes duysent, daer het uyt de rapporten van alle de wijkvergaderingen consteerd, dat er, op zijn hoogst genomen, nimmer meer dan 2500 à 2600 burgers zijn geweest en dat er onder dezelve nog een groot aantal zijn, die met deze meenigte niet instemmen; dat dit opgegeven getal van 6000 daar te boven te minder waerschijnlijk is, daer vele dier burgeren, welke dezen middag in de Groote kerk waren vergaderd geweest, getragt hebben uyt de ordinaire wijkvergaderingen

te doen sluyten, alle burgers welken zig in vorigen niet hebben vertoond en dat het derhalven eene onmogelijkheid is, zonder dat deze burgers zich zeer ongelijk zouden geweest zijn, dat het getal der in de Groote kerk vergaderde burgeren 6000 zouden kunnen belooopen."

III. „Dat de gecommiteerden der meenigte burgeren gewag maken in hunne memorie of resolutie van een committé van waakzaamheid, dat de raad ingevolge de aanschrijving van de provisioneele representanten van het volk van Holland reeds zoodanig een committé heeft aangesteld, dog dat eenige van de aangestelde burgers hebben bedankt, dat echter wethouders en raden hetzelfde ten spoedigste zullen completeren."

De commissie uit de vergadering van Holland drong er ten slotte nog zeer sterk bij den raad op aan, dat deze gedurende de beraadslaging in Den Haag niet zou heengaan. Zij zou van haar kant al het mogelijke doen, om nog op den avond van dezen dag rapport uit te brengen. De raad verklaarde zich daartoe bereid. De commissie werd daarna door de tot de ontvangst aangewezen raadsleden langs de trappen en voorbij de met gepresenteerd geweer in parade staande compagnie schutters van de hoofdwacht naar haar rijtuig geleid.

Het besluit van den raad om voorloopig aan te blijven, werd bij publicatie ter kennis van de burgerij gebracht. Nauwelijks was dit besluit genomen of daar verscheen weer een deputatie uit de 6000 in de kerk vergaderde burgers, bestaande uit Chaudon, Vonck en Walop, die een stuk overgaven, waarin van wege het beste gedeelte der burgerij aan wethouders en raden werd aangezegd, dat zij in hunne posten moesten continueeren totdat zij vervangen zouden zijn, teneinde de stad voor regeeringloosheid te bewaren. De raad antwoordde, dat hij zijn post bleef bezetten op verzoek der provisioneele representanten van Holland en dat er dus geen gevaar voor regeeringloosheid bestond.

Inmiddels was in de Dordtsche courant een brief afgedrukt met beleedigenden inhoud voor het raadslid Van der Kun; daarin werd deze met eenige zijner medeleden voor Oranjeklant uitgemaakt, hij werd er ook nog van beschul-

digd dat hij ten tijde van Dumouriez met befaamde Oranjeklanten verkwikkingen naar de Willemstad had gezonden en f 2000,— voor het korps landzaten had gegeven. Dit schrijven was bij de bijeenkomst in de Groote kerk op Dinsdag 16 Juni voorgelezen. Het stadsbestuur nam nu het besluit, aan de provisioneele representanten en aan de municipaliteit van Dordrecht te schrijven. Bij het laatste schrijven vroeg het, na gezegd te hebben dat „de laster het onedelmoechtigst dog seffens het gedugtste wapen der dwingelandij tegen de vrijheid is,” om het origineel van den brief uit Rotterdam. Dit origineel werd op 20 Juni van het Dordtsche comité van waakzaamheid ontvangen. Aan het Dordtsche comité van waakzaamheid werd nu om een „eclatante satisfactie” voor den burger Van der Kun verzocht door den Dordtschen courantier Gerrit Pape, die hem belasterd had, voorbeeldig te doen straffen. Ofschoon Pape slechts op aanklacht van Van der Kun vervolgd heette te kunnen worden en het comité berichtte met de zaak niets uitstaande te hebben, stelde het toch de papieren betreffende deze zaak in handen van den baljuw van Dordrecht A. H. van der Mey van der Linden, ten einde het recht van Holland waar te nemen. Over den afloop is niets bekend. In een naar Den Haag gezonden schrijven was nog aangedrongen op een spoedige „sufficante en cordate” afdoening van het gebeurde op Zondag 14 Juni.

De gecommitteerden van het weldenkende gedeelte der burgerij hadden intusschen ook niet stil gezeten maar in de Rotterdamsche courant van 20 Juni een „narré” van het voorgevallene geplaatst, dat zij eindigden met de volgende woorden: „Komt hetzelve niet in alle deelen overeen met dat van wethouderen en raden, schrijft dit toe aan de zichtbare ontsteltenis, waarmede zij bevangen waren, terwijl wij, meer gewoon met het volk te verkeerren, dus alles met meerdere bedaardheid beschouwen en opmerken konden.”

Maandagochtend 22 Juni werd de raad tegen zeven uur des morgens door den president-wethouder bijeengeroepen, daar deze vernomen had, dat de societeiten de burgerij op de beurs bijeen geroepen hadden. Hij had in overleg met den Franschen bevelhebber de noodige orders gegeven,

teneinde de rust en vrijheid der vergadering te verzekeren.

Burger Anthony, die dien morgen het bevel over de hoofdwacht voerde, werd nu binnengeroepen. Hem werd aangezegd, dat, mocht er weer zulk een groote menigte als op 14 Juni bijeen komen, hij nooit meer dan vijf of zes personen tegelijk mocht bovenlaten. Anthony beloofde daarvoor te zullen zorgen. Hij had echter tegelijk daarbij nog op de noodzakelijkheid eener versterking van zijn wacht gewezen en dit had tot gevolg, dat majoor Havelaar bij de afwezigheid van kolonel De Monchy order kreeg het piket onder de wapenen te doen komen.

Commandant Anthony scheen zijn schutters maar matig te vertrouwen, want hij vroeg aan al zijn schutters en officieren of zij de geconstitueerde machten zouden eerbiedigen en zouden gehoorzamen. Tot antwoord verklaarden zij allen dit te zullen doen.

Van den baljuw werd nu een briefje ontvangen, dat op den Schotschen dijk het volk bij omklinking tegen negen uur op de beurs werd samengeroepen. Hij werd dadelijk op het stadhuis ontboden en kreeg bevel den omklinker en hen, die hem vergezelden, in hechtenis te nemen. Majoor Dufez, die het piket op de beurs commandeerde, kreeg bevel zijn mannen daar te houden. Hij moest alle schutters en officieren afvragen of zij zich als mannen van eer verbonden om de wet te eerbiedigen en de geconstitueerde machten te gehoorzamen. De personen, die dit weigerden, kregen de vrijheid hun wapens neer te leggen en naar huis te gaan. Deze verklaring veroorzaakte eenige strubbeling. Kapitein Midderigh uitte de veronderstelling, dat de raad de schutterij wantrouwde, anders zou hij toch, terwijl de schutters al eenmaal een belofte gedaan hadden, niet zulk een vraag laten doen. Chaudon en Verwey sloten zich bij de woorden van kapitein Midderigh aan. Sergeant Meijer zeide zijn plicht te zullen betrachten; echter zou hij niet ageeren tegen burgers, die dachten als hij. Schutter A. Gaillard (de latere commissaris van politie in de jaren 1811—1813) verklaarde getrouw te zijn aan de beloften en aan het volk. Schutter Midderigh zou aan de geloften getrouw zijn, maar kon niet tegen zijn gemoed handelen. Toen dit alles door een briefje van

Kolonel De Monchy aan den raad ter oore kwam, begreep men, dat er toch op de schutterij niet zoo heel vast te rekenen viel. Het stadsbestuur gaf aan den Franschen generaal d'Osten bevel maatregelen te nemen „ter conservatie der rust, zoodanige als zijn kunde, wijsheyd en voorzichtigheyd hem zal dicteeren,” alles, indien mogelijk met vermindering van bloedstorting. De wapenhandelaar Thomson werd vervolgens ontboden en hem gevraagd of hij in den laatsten tijd meer geweren, sabels en pistolen dan gewoonlijk verkocht had. Het antwoord luidde: niets meer dan gewoonlijk.

Door burger Eickma kwam de raad nu te weten, dat aan de op de beurs bijeengekomen burgers alleen maar voorgesteld was eene commissie naar Den Haag te zenden, ten einde daar de gedachten der burgerij, die zich de zaak der stad aantrok, te doen hooren. Dit voorstel was aangenomen en ieder was weer gewoon aan zijn werk gegaan.

De provisioneele representanten in Den Haag waren ondertusschen ook met hunne beslissing gereed gekomen. Zij hadden, zooals de Rotterdamsche raad op Dinsdag 23 Juni uit hun publicatie kon zien, uitgemaakt,

I. „dat het voorstel op den 14en Juni laatstleden van wegen eenige burgeren en inwooneren dezer stad aan wethouderen en raeden gedaan en doorgedrongen, is geheel informeel, illegaal en nul.”

II. „dat de resolutie van wethouderen en raeden, voldoende aan gemelden aandrang en aan gecommiteerden van dat gedeelte der burgerij eyndelijk voorgelezen en daarna met klokgeslag afgekondigd, word ingetrokken, vernietigd en gehouden voor niet genomen.”

III. „dat derhalven de gevolgen van gemelde resolutie eensgelijks worden ingetrokken en de gedane personeele arresten der leden van de voorige zoogenaemde regeering worden opgeheven en alles ten dezen tot dien staat word terug gebracht, waerop het was voor den 14en Juny laatstleden.”

IV. „dat de wethouders en raden niettemin zullen moeten zorgdragen, dat de gewezen hoofdofficier R. F. van Staveren onverwijld in behoorlijken staat van arrest gesteld worde,

dewijl het ongenoegen der burgerije tegen denzelve ten toppunte schijnt gerezen."

V. „dat wethouders en raden eene commissie zullen be-
noemen, om in te zamelen en over te nemen alle de bezwa-
ren, welke er tegen gemelden Van Staveren zullen inkomen."

VI. „dat binnen veertien dagen na de afkondiging dezer
proclamatie de commissie eenen behoorlijken inventaris met
de stukken aan de provisioneele representanten van het volk
van Holland zal moeten verzenden, die dan, na examinatie, de
zaak en den gearresteerden zullen overgeven aan zoodanige
regtbank, als dan bevonden zal worden te behooren."

VII. „dat hiermede de zaak zal zijn en blijven afgedaan,
terwijl de representanten zig vleyen, dat langs dezen weg het
zoo nodig vertrouwen in deze stad zal hersteld wezen en de
rust en goede orde, zoo nodig in elke maatschappij, ten vollen
zal hersteld zijn en blijven en verydeld worden de woelingen
der schuldige of verdwaesde voorstanderen van het staats-
stadhouderlyk juk."

De raadsleden namen nu de door deze publicatie noodig
geworden besluiten. Wethouder Smit en de raden Ellinck-
huysen en Van der Kun werden aangewezen om met burger
Fauchey te overleggen, wat Van Staveren verkiezen zou of in
den Doelen te blijven of in zijne woning bewaakt te worden.
Mocht Van Staveren het laatste verkiezen, dan zou hij daar-
heen overgebracht worden in een koets, vergezeld door een
officier der wachthebbende schuttercompagnie met een
gerechtsbode en geëscorteerd door zes Fransche dragonders;
in zijn huis zou hij dan door een gerechtsbode, een sergeant en
vier schutters bewaakt worden. Een der schutters zou zich
in zijn kamer en drie in zijn voorhuis ophouden. De wacht
zou versterkt worden, als Van Staveren haar niet voldoende
mocht achten. Van Staveren verkoos bewaking in zijn huis
en werd op de bovenvermelde wijze daarheen overgebracht
en bewaakt. De schutters, die Van Staveren moesten bewa-
ken, schijnen dit al heel spoedig van af de hoofdwacht zijn
gaan doen en de bewaking aan den gerechtsbode over-
gelaten te hebben. Op 27 Juli verklaarden eenige schutter-
officiëren bij monde van den kolonel, dat zij de verantwoorde-
lijkheid voor Van Staveren niet langer wilden dragen, als het

detachement niet weer ten zijnen huize post zou vatten. Zij eischten, dat de communicatie tusschen den onderofficier en den bode steeds vrij zou zijn. In Augustus 1795 besloot de raad, daar de schutters hun plicht bij de bewaking zoo slecht nakwamen, dat er al vele door den krijgsraad wegens nalatigheid gestraft waren, op raad van kolonel De Monchy aan de provisioneele representanten te schrijven of Van Staveren niet alleen door een gerechtsbode bewaakt zou mogen worden. Deze antwoordden daarop, dat zij met de bewaking niets te maken wilden hebben. De schutterij werd nu door het stadsbestuur ontheven van de bewaking. Bij Van Staveren werd een wacht van een korporaal en twee man van het garnizoen geplaatst. Later schijnt Van Staveren uitsluitend door stadsboden bewaakt te zijn, die voor deze bewaking op 17 April 1796 een tractementsverhooging kregen.

Om bewijzen tegen Van Staveren te verzamelen, werd eene commissie benoemd, bestaande uit de burgers Jan Jongeneel Jr., Anthony Westerbaen, Laurens Verwijk, Hendrik Krul en Jan Bezoet. Deze zouden van 10—10.30 uur des morgens zitting houden op het raadhuis in de kamer der vredemakers. Pieter Verkade, klerk ter secretarie, werd hun als secretaris toegevoegd. Van hetgeen deze commissie gedaan heeft, is niets meer aan te wijzen; waarschijnlijk zal zij niets bezwarends voor Van Staveren hebben kunnen vinden.

Aan de publicatie der provisioneele representanten voegde de raad nog de verklaring toe, dat hij op zijn post bleef en dat dus de beraadslagingen der wijkvergaderingen geen doel meer hadden. Hij voegde er verder nog bij eenige belangrijke waarheden betreffende de „waere gesteldhejd” van het vaderland, een vermaning om geen „demarches” meer als op 14 Juni te ondernemen op poene van als overtreders der wet gestraft te zullen worden, het bericht van de benoeming der commissie om de bezwaren tegen Van Staveren te verzamelen en eene kennisgeving van de ophanden zijnde remotiën en van de maatregelen door de provisioneele representanten vastgesteld om aan het verlangen der natie naar een billijke schadevergoeding door de leden van het vorig bestuur te voldoen.

Gelukkig te laat om nog veranderingen in de besluiten der provisioneele representanten te brengen verscheen in Den Haag de commissie uit de op de beurs vergaderde burgerij. Zij bleek goed op de hoogte te zijn van hetgeen er in Den Haag werd voorbereid en verklaarde als gecommiteerden van het bestgezinde gedeelte van Rotterdams burgerij:

I. „dat zij wel degelijk in het begrip staan, dat de demarche op Zondag den 14 dezer bij wethouders en raden gedaan door een notabel gedeelte der weldenkendste patriotten van Rotterdam, moet geconsidereerd worden te zijn de volkstem, daar meer dan de helft van de wijken, sedert dien tijd vergaderd geweest zijnde, bij meerderheid van stemmen besloten hebben, den gedanen stap te approbeeren en de zaak als de hunne aan te nemen, terwijl het andere gedeelte geen rapport daarover heeft ingeleverd.”

II. „Dat zij met het kennisgeven aan deze vergadering van hetgeen er in hunne stad is voorgevallen, geen ander oogmerk gehad hebben, dan om alle verkeerde zoo regtstreeksche als zijdelingsche inductiën te voorkomen en de met kwade oogmerken verspreide gerugten van oproer of onbetaamlijken volksopstand te tegenspreken.”

III. „dat zij met de commissie uit de Hollandsche vergadering in geene onderhandelingen getreden zijn, dan om aan dezelve een volledig en meer gedetailleerd „narré” van het gepasseerde te geven en om dezelve aan te zoeken, ten einde bij de municipaliteit uit hun naam ter kennis te brengen, welk besluit het weldenkendst gedeelte der burgerij genomen had, op de door gemelde commissie gedane conciliatoire voorstellen.”

IV. „dat gecommiteerden met de uiterste bevreemding vernomen hebben, hoe hangende deze nog niet volledig afgevoerd onderhandeling de vergadering der provisioneele representanten van het volk van Holland heeft kunnen goedvinden, te decreteren om door eene publicatie den staat der zaken te herbrengeen op den vorigen voet en daardoor openlijk het gehouden gedrag der braave burgeren van Rotterdam te desavoueren, welke ook de motieven mogen zijn, die bij de te wagten publicatie als dringende en met de tijdsomstandigheden strookende zullen worden geallegeerd.”

V. „dat gecomiteerden meenen redenen te hebben om uit naam hunner principalen plegtig voor het oog van gansch Nederland te verklaren, dat daar het gebeurde in Rotterdam door hen als een zuiver huishoudelijke zaak beschouwd word, alle middelen van constrainte, buiten die van persuasie en conciliatie niet anders zullen kunnen worden aangemerkt, dan als empieterende op de rechten van den burgerstand en als geschikt om den reeds te verregaande trotsch der Oranje en aristocratische cabale meer en meer te voeden en de te lang getergde wraak der brave en weldenkende patriotten openlijk te doen uitbarsten.”

VI. „dat de gecomiteerden alsnog blijven persisteeren bij de soutenuë, dat de insurrectie, in hunne stad voorgevallen door een in zich zelve gering geval ontstaan, maar in de gevolgen allerernstigst geworden, heilig is, en over zulks alle attentie meriteert, die de aart en de ernst der zake vorderen en dat zij uit dien hoofde het heilig besluit genomen hebben, om hunne principalen, zooveel in hun vermogen is en derzelve alzins wettige en door de tijdsomstandigheden imperieuselijk gevorderde demarche te handhaven, tot zij, voor overmacht moetende bukken, genoodzaakt zullen worden de volkszaak te moeten voor een tijd laten varen en alle de funeste en zeer zeker te voorziene gevolgen van alle daden van geweld en overheersching, vooral niet unaniem, maar misschien door eene geringe meerderheit van staatsleden genomen, te laten ter verantwoording van diegenen, welke, ten gevalle van alom verachte en strafwaardige deugnieten, niet ontzien, eerlijke vernederde patriotten in hunne ziel te grieven en den kloekmoedigsten hunner voorgangeren, zelfs met vervolging, ja met den dood te dreigen. Reserverende de gecomiteerden voor zich het indisputabel recht om ingevalle van gewelddadige overheersching de zaak in questie te trekken ter rechtbank van het gantsche Nederlandsche volk, dezelve aldaar te bepleiten met dien moedigen ijver, ware patriotten eigen en niet te rusten, voordat alle volksdwingelanden, onder welke benaming ook, uit den vrijen Bataafschen grond zullen zijn uitgeroeid, *al zou het desnoods den kop van den laatsten Bataafschen Brutus kosten.*”

Dit bloeddorstig stuk was door C. Nozeman geteekend en gedateerd 22 Juni, zoodat het geheel klaargemaakt in de vergadering op de beurs van den 23en gebracht is.

Toen wethouders en raden dit stuk in de courant onder de oogen kregen, zonden zij dadelijk een schrijven naar Den Haag. Zij zeiden daarin: „Smertelijk valt het ons, dat wij uwe, dat wij onze onvermoeijde werkzaamheden voor 't heyl van het vaderland waarvan wij ons het beste gevolg beloofden op nieuw zien tegenwerken. Met verbazing lezen wij in onze stadscourant welke morgen door de gantsche provincie zal gelezen worden en waarvan wij u hiernevens een exemplaar zenden eene aanspraak, welken men doet voorkomen, dat voorleden maandag door twee Rotterdamsche burgers in uwe vergadering gedaan zoude zijn, een aanspraak zoodanig ingerigt, dat wij ons niet genoeg kunnen verwonderen, indien dezelve waerlijk alzoo in uwe vergadering is uytgesproken en aangehoord geworden. Wij achten ons verplicht dezelve onder u aandagt te brengen, ten eynde daaromtrent zoodanig te kunnen oordeelen en besluyten als gij voor 't waeragtig belang van dit en volgende geslachten zult vermeenen te behooren.” Dit schrijven kwam echter niet in handen der provisioneele representanten, daar de Rotterdamsche deputatie in Den Haag meende, dat het een geheel verkeerde uitwerking zoude hebben. De zaak was nu eenmaal naar genoegen van den raad geschikt en door het gebeurde opnieuw op te rakelen, zou men slechts kwaad stichten. Het stuk van Nozeman had bij de representanten sterke sensatie gemaakt en was door burger Hahn naar waarde beantwoord. Het was met verachting, zonder er aandacht aan te geven en zonder deliberatie ter zijde gelegd en aan de deputatie van Rotterdam was in tegenstelling met drie andere deputatiën *niet* de eer der zitting verleend. Nadat dit alles uit een schrijven van burger Reepmaker door wethouder Van Hoogstraten was voorgelezen, besloten wethouders en raden voorloopig hierin te berusten.

Men was intusschen doorgestaan met van iedere afdeeling der schutterij, die het piket had, opnieuw de eenmaal gedane belofte af te vragen. Dit verwekte ontevredenheid bij eenige officieren der schutterij, die toch reeds met onge-

noegen gezien hadden, dat het stadsbestuur op Maandag 22 Juni de Fransche en nationale troepen onder de wapenen had doen komen, ten einde, zooals zij meenden, de schutterij te beteugelen. Deze officieren wendden zich nu tot den krijgsraad ten einde voor deze beledigingen aan de schutterij aangedaan eene „eclatante satisfactie” te verkrijgen. De krijgsraad wist, zooals dit meer geschiedt, zich slechts te redden door de zaak commissoriaal te maken. Twee leden dier commissie, de burgers J. J. Specht en Jacob Lijster, kwamen nu bij den raad met een voorstel om de zaak te schikken. Wethouders en raden zouden in de stadscourant verklaren, dat zij er nimmer aan gedacht hadden de Fransche en nationale troepen tegen de schutterij te gebruiken en dat het opnieuw afvragen der belofte geenszins voortspoot uit wantrouwen in de schutterij. Op dit voorstel werd, nadat er gedelibereerd was, een weigerend antwoord gegeven met allerlei mooie verklaringen verzoet als: „De raad beschouwt hun voordracht eenparig als een bewijs van hun zucht om eensgezind met wethouders en raden voort te werken tot het waare welzijn der stad. Van dezelfde gevoelens bij den krijgsraad houdt hij zich overtuigd. De raad vindt dat het aan een door het volk aangestelde regeering moet vrij staan een gedeelte van dit volk af te vragen of het al dan niet eenstemmig met zijn vertegenwoordiger denkt. Te meer waar de provisioneele representanten het gedrag van een deel der bevolking, waaronder zij de zig nu bezwaard voelende officieren bevonden, als onwettig en strijdende met de rechten van den mensch verklaard hebben. Verder voelt de raad zich beledigd door hen, die den krijgsraad hebben willen overtuigen, dat de raad de Fransche troepen op 22 Juni onder de wapenen heeft doen roepen om dat deel der schutterij dat dien dag onder de wapenen was, te doen observeren of beledigen. Het is veel natuurlijker zulke ongegronde vermoedens te laten varen, dan dat men van den raad zou vragen door contra-declaratoiren het te doen voorkomen, als of er voor zulke vermoedens eenige aanleiding zoude geweest zijn; terwijl het toch ook niet mogelijk is, om alle verkeerde opvattingen uit den weg te ruimen. De raad houdt zig verzekerd, dat gijlieden en de overige leden van den krijgsraad,

de waarde van vrije lieden te wel besefd, dan dat gijlieden zig ongegronde en gezogte bezwaren van eenige weinigen zoud laten opdringen, daar er geen met de vrijheid strijdiger zaak en erger dwingelandij is." De schutterofficieren schijnen zich bij deze weigering neergelegd te hebben, want er komt niets meer over deze zaak voor.

Lang duurde de rust voor den raad echter niet, want op Zaterdag 18 Juli 1795 verscheen in de Rotterdamsche courant een brief aan de provisioneele representanten van de gecommitteerden van een notabel gedeelte der weldenkendste burgers van Rotterdam, waarbij zij zich over de publicatie van 22 Juni beklagden. Zij waren het, naar zij zeiden, aan hun eer en die van degenen, die zij vertegenwoordigden, verschuldigd zich te verdedigen. Zij gaven in dit stuk de schuld van het gebeurde op 14 Juni aan de stadsregeering. Van de leden van den raad werd er in gezegd: „De meesten hunner, schoon patriotten voor de omwenteling van den jare 1787, hebben egter nimmer gestadig zoodanige blijken van aankleving aan de zaak der vrijheid en het systema van gelijkheid gegeven, dat men hun op het tijdstip dezer laatste omwenteling voor cordate Nederlanders, welken alleen men alom in het bestuur had moeten plaatsen, konde rekenen.”

„Is het dus te verwonderen, dat zij niet op de hoogte van de revolutie zijn? het is, gelooven wij, eene ontegenzeggelijke waarheid, dat zij, die het bestuur op zich nemen, verplicht zijn de hun opgedragene posten, naar genoeg der burgerij waar te nemen; zijn zij daartoe niet genegen of gevoelen zij zich te zwak om de nodige en door de burgerij begeerde maatregelen te bewerkstelligen dan behooren zij te weigeren en geenzints door hun aanblijven de burgerij te beletten, vertegenwoordigd te worden door andere burgers, die beter aan haar verlangen zouden voldoen, want de municipaliteiten zijn aangesteld om den wil des volks uit te voeren en geenzints om hun gevoelen tegen den wil der burgers door te dringen.”

Verder uitten zij dan hunne grieven tegen wethouders en raden en de provisioneele representanten en verklaarden de geheele aangelegenheid tot een stedelijke zaak, waarmede de

provisioneele representanten zich niet hadden moeten bemoeien. Zij besloten hun stuk met de woorden: „als vreedzame patriotten hebben wij begrepen provisioneel te moeten berusten in ulieder proclamatie afgekondigd door eene municipaliteit, die daags tevoren getoond had, het guarnisoen tegen brave vaderlanders te kunnen in de wapenen brengen, tegen vaderlanders, die lang veragt, mishandeld en vertrappt, in de hitte van hun lang getergde spijt en gramschap op den 14en Juni laatstleden getoond hadden de goede orde te kunnen handhaven, daar er dien dag aan niemand, hoe ook genaamd, eenig leed of insulte is geschied, eene daad van wethouders en raden, waarom alleen (zoo er al geen andere bezwaren tegen hen waren in te brengen) zij verdienden het vertrouwen der burgerij verbeurd te hebben” en verklaarden de publicaties der provisioneele representanten van 22 en die van wethouders en raden van 23 Juni uit naam hunner committenten te houden voor informeel, illegaal en nul.”

Het blijkt wel duidelijk uit dit stuk, dat de weldenkende burgers er wel degelijk naar gestreefd hadden, wethouders en raden door een minder gematigd college vervangen te krijgen en vooral uit het slot, dat zij er niet aan dachten in hunne nederlaag te berusten.

Wethouders en raden vonden hierin aanleiding om eene commissie bestaande uit de raden Hofman en Heyting te benoemen, die alles wat ten nadeele der vergadering gepubliceerd werd, zou hebben te onderzoeken, ten einde het te weerleggen en de natie te overtuigen van de „belangelooze oogmerken en bedoelingen dezer vergadering in het gemeen en derzelve leden in het bijzonder.”

De societeit der volksvrienden voelde zich geroepen om de gecommitteerden van het weldenkendst gedeelte der burgerij van haar instemming te verzekeren. Zij plaatste het volgende stuk in de Rotterdamsche Courant van 23 Juli 1795:

„Medeburgers! wij zouden ulieden en onszelven vernederen, indien wij laaghartig genoeg waren, om u een uitbundige wierook van loftuitingen, over uw cordaat gehouden gedrag toe te zwaaijen, neen, indien wij dagten, dat gij daar vatbaar voor waart, burgers! dan zouden wij u miskennen,

dit alleen zij genoeg, dat wij (en hier zit de grootste roem in, welken de ware Nederlander mag en kan beoogen) verklaren, dat gij u aan het vaderland verdienstelijk hebt gemaakt."

„Dan, het zij ons vergund u tevens te verklaren, dat gij nimmer deze onze erkentenis aan zoud gehoord hebben, indien gij het in uwe manmoedige declaratie aan de provisioneele representanten van het volk van Holland, na een narré, bij eene enkele protestatie had laten berusten; neen, gij kenschetst een rechtaardig patriotismus daardoor, dat gij verklaart te reserveren; aan deze taal, die van den waren republikein is, zien wij ten duideljksten, dat wij u niet miskenden, toen wij u onze dierbaarste belangen toevertrouwden."

„Neen, burgers! het was onmogelijk, dat wij ons in de keuze, omtrent u als onze gemagtigden zouden hebben kunnen vergissen, de meesten uwer zijn met en voor ons werkzaam geweest tot het daarstellen der heilrijke revolutie, toen de kleinmoedige Nederlander zich verheugde met een hangend hoofd onder bescherming der oproerleus zonder mishandeling te lijden de straten te kunnen betreden. Hoe velen van die lafhartigen zoeken nu den grootsten rol te spelen op het tooneel der vaderlandsche bedrijven, voor dezulken wagten wij ons zorgvuldig; zij waren geene deelgenoten van uwe en onze handelingen, in het verkrijgen van datgene waarvan wij al lang behoorden gejojisseerd te hebben, de gevolgen naamlijk eener allerbilljkste remotie, toen wij de dwinglandij van haren zetel bonsten en de vrijheit den troon deden beklimmen."

„Intusschen zijn het de patriotten van eenen dag, die veelal onder welke benaming zij ook bij u en ons bekend zijn, die ons ten sterkste tegenwerken. Wagt niet burgers, dat wij in dit geval na de striktste rechtvaardigheit zullen handelen niet over zulke aterlingen den billjken dood en verderf uit te roepen: neen, medeburgers! wanneer wij uwen moed, uwe kunde tegen de hunne overstellen, dan houden wij ons op de beste gronden verzekerd, dat alle hunne pogingen, hoe slinks ook en op welke wijze aangelegd, moeten verdelgd worden en dat de eeuwige beschermer der vrijheit niet zal

toelaten, dat, onder welke benaming ook, de dwinglandij of haatlijke aristocratie over ons zal zegevieren. Het is bij het aanwezen van dat onsterflijk Opperwezen, dat wij u een onverbreekbare trouw zweeren, dat wij betuigen u niet alleen tegen alle pogingen, welken de list met geweld aan de hand zoude kunnen geven, zullen beschermen, maar dat wij ons zelve moeds genoeg toe kennen om te verklaren, dat, *al werden de monden van het donderend metaal tegen ons* aangevoerd; dat wij dan zouden toonen ware broeders te zijn van die edele vrijheidszoonen, welken het waagden eene Bastille te bestormen, door, evenals zijlieden, de trompen van hetzelfde tegen onze geweldenaren aan te wenden."

De lezing van dit zeer oproerig stuk veroorzaakte groote ontsteltenis bij de raadsleden. Arrenberg, de uitgever der Rotterdamsche courant, werd ontboden en men vroeg hem om het origineel stuk der volksvrienden. Hij liet het door zijn bediende, Thomas Kaas, overhandigen met de mededeeling dat het stuk hem Maandag 21 Juli 1795 na den middag door den eersten ondergeteekende H. van Wijnoxbergen ter hand gesteld was. Men besloot een afschrift aan de provisioneele representanten te zenden, waarbij Van Hoogstraten eene missive ontwierp, welke onveranderd verzonden werd en waarbij de raad zijn gevoelen uitsprak, dat in dit stuk de souvereiniteit van het geheele volk van Holland werd aangetast, dat het geheel ingericht was om alle banden van maatschappelijke orde te verbreken en de fundamenten van het nationaal geluk te ondermijnen. De raad hoopte, dat de representanten zulke besluiten zouden nemen, als het geluk en de welvaart des Hollandschen volks en de bevestiging van zijn pas verkregen vrijheid, die zonder eerbied voor de wet en ondergeschiktheid aan de geconstitueerde machten door de vrije burgeren daargesteld, niet bewaard kon blijven, zouden vereischen. Bovendien werd nog in dit schrijven vermeld, dat er op 16 Juni in de gemeenebest-gezinde burgersocieteit een aanspraak tot eenige honderden daar vergaderden gehouden was, die de mededeeling inhield, dat in de vergadering van Holland een brief van het comité du salut public in Parijs was voorgelezen met het bericht, dat het comité thans volkomen was ingelicht over de noodzakelijk-

heid van het bestaan der clubs en societeiten in Holland en dat aan alle Fransche generaals, officieren en gemeenen order gegeven was, deze vereenigingen geheel met rust te laten en vooral niet tegen te werken. Deze aanspraak was besloten met een gelukwensch naar aanleiding van het meegedeelde en met de aansporing om in het doen van revolutionaire stappen met de meeste energie voorttegaan.

Intusschen waren de raden Hofman en Hyting werkzaam geweest met het opstellen van een stuk tot rechtvaardiging van het gedrag en de motieven van het stadsbestuur. Zij brachten dit 23 folio bladzijden lange stuk op 14 Augustus in den raad. Het begint met declamatie. De leden der vergadering werden er hoog in geprezen en de tegenstanders uitgemaakt voor al wat leelijk was. Ook bedreigden zij er Engeland in en verklaarden, dat zij de Theems weder zouden doen beven maar tot dit doel bereikt zou zijn, wilden zij niets van burgertwisten weten. Daarna gingen zij over tot het bespreken der in hunne handen gestelde stukken. Aan 15 onderteekenaars van het stuk, tot de provisioneele representanten gericht, werd verweten dat geen enkel hunner iets had bijgedragen in welke geldopnemingen ook, en dat zij de vergadering van wethouders en raden op „allersinisterlijkste wijze beschuldigd hadden van met de Engelsche, De Oranje en aristocratische Cabaal een en dezelfde partij uit te maken.” Verder deelden zij nog mede dat het gebeurde op 14 Juni voortgekomen was uit het geven van geld aan den teruggekeerden uitgewekene van 1787, Mannie, om tegen den gewezen hoofdofficier Van Staveren te procederen. Ook blijkt nog uit hun relaas dat zeven burgers, zeggende afgevaardigd te zijn door 500 leden der club, zich op 6 Juni l.l. bij wethouders en raden hadden vervoegd en daar verklaard hadden, dat zij thans zonder hoofden waren, daar hunne hoofden hen lieten zitten, dat Nozeman beloofd had hen allemaal aan een post te zullen helpen „want dat men er door zoude donderen en al de Oranjelieden zou weggagen, maar dat nu Nozeman een brok had, hij hen alle liet zitten.” Dit strookt niet met de verklaring van Nozeman in het stuk van 8 Juni dat geen palliatieven of „verzagtende zwijmelgiften” hen of hunne committenten zouden kunnen doen wankelen.

De onderteekenaars, Pompeyra en Chaudon, waren, daar zij ook lid waren van de burgergecommitteerden, van het feit op de hoogte, dat op 3 Juni tot de remotiën besloten was en toch hadden zij zich niet tegen de plannen van den 14en Juni verzet. Alvorens op dien dag hun antwoord te geven hadden wethouders en raden nog lang met burger Pompeyra, die zich als voorzitter der deputatie gedroeg, gesproken. Hij had toen wel moeten toegeven, dat het gevorderde streed met de rechten van den mensch en burger, doch tevens had hij de noodzakelijkheid van zwichten betoogd met deze woorden: „Zij zijn in staat en steeken je en slaan je de kop af.” De beide rapporteurs uitten als hunne meening, dat deze woorden evenals de dreigementen der 3000 burgers, die buiten het stadhuis stonden, tegen hunne committenten, als zij niet slaagden, slechts spel geweest waren. Na nog eenige woorden gewijd te hebben aan de beweerde partijdigheid der benoemingen (het eenige geval, dat de gecommitteerden hadden kunnen aanvoeren was het benoemen van den zoon van een raadslid tot makelaar) wezen de beide rapporteurs op de bespottelijke opgeblazenheid en den hoogmoed der gecommitteerden, waar zij zich uitgaven voor brave, cordate, oprechte vaderlanders en dus voor de room van het weldenkendst gedeelte der burgerij van Rotterdam. Tot slot richtten zij zich tot de vergadering: „Zij zien op de gelaatstrekken der raadsleden de aandoening, die hen op het aanhooren van hun tafereel bezielt en niet de ontsteltenis, die Nozeman hun toeschrijft. De rampen der burgerij zijn hun eenige vrees. Gij zijt niet voor u maar voor de burgerij bezorgd.” Alle raadsleden verklaarden het geheel met dit tafereel eens te zijn en den geheelen inhoud voor hun eigen gronden en meeningen aan te nemen. Het lange stuk werd in de buiten gewone Rotterdamsche courant van Woensdag 19 Augustus opgenomen. De gecommitteerden van het weldenkende deel der burgerij verklaarden daarop op Dinsdag 25 Augustus in de courant, dat zij zich voorbehielden tegen dit stuk zoo te ageeren als zij zouden meenen te behooren.

De gemeenebestgezinde burgersocieteit ondervond wel eenig nadeel van haar deelnemen aan de actie der volksvrienden op 14 Juni. Uit een ingezonden stuk in de courant

van 15 Augustus blijkt, dat de harmonie in de societeit heel wat te wenschen overliet, dat er eenige leden waren, die zich aan het hoofd eener beweging tot terugzending der diploma's gesteld hadden en dat vele leden hunne diploma's teruggezonden hadden. De eersten zouden pas na verloop van een jaar weer lid kunnen worden. De laatsten zouden, indien zij binnen veertien dagen hun diploma's weer terughaalden, zonder ballotage lid der societeit kunnen blijven. Burger Van der Hoeven, dien men volgens zijn voorgeven door list en logen getracht had in zijne patriottische gevoelens te bevleken, deed in de societeit op 27 Juli een uitdaging door het oproepen van hen, die iets betrekkelijk zijn patriottisch karakter zouden hebben in te brengen. Hij gaf zijn belagers acht dagen tijd en hadden zij dan niets aangebracht, dan zou hij hun aantijgingen voor vuigen laster houden. Ook de leden der geconstitueerde colleges, waarin tegen hem eerroovende discoursen gehouden waren, daagde hij uit binnen acht dagen met hun beschuldigingen aan te komen. Het resultaat van zijn uitdaging was, dat hij eene verklaring van zijne societeit kreeg, dat er niets tegen hem was ingebracht, wat eenig geloof verdiende en dat hij in het oog zijner medeleden in waarde was toegenomen. De lasteraars van Van der Hoeven werden aan de wroeging van hun eigen geweten overgelaten.

Bij de volksvrienden blijkt niets van eenig verschil van meening in den boezem der societeit; zij richtten juist in die dagen een comité van correspondentie op, dat met alle vaderlandsche societeiten, wijkvergaderingen, en alle andere gewapende en ongewapende corpora in de republiek der Bataven, die ware vrijheid en gelijkheid beoogden, zou moeten correspondeeren.

Aan het einde der maand Augustus werden er pogingen gedaan om wethouders en raden met de gecommiteerden van het weldenkendst deel van de Rotterdamsche burgerij te verzoenen. Op 31 Aug. was door de municipaliteit aan de burgers Weiland en Schrijver, die zich noemden afgevaardigden der 15 gecommiteerden, een stuk ter hand gesteld ten einde dit na wederzijdsche goedkeuring in de stadscourant te plaatsen. In de vergadering van den raad op 17 September

kwamen de burgers Weiland en Schrijver hun leedwezen betuigen over de verwijdering tusschen hunne committenten en wethouders en raden sinds het gebeurde op 14 Juni. Zij verklaarden, dat zij ware broederschap, hartelijke liefde en maatschappelijke eendracht als de eenige zuilen beschouwden, waarop het gebouw der vrijheid en onafhankelijkheid van het dierbaar vaderland moest gegrond, opgebouwd en voltooid worden. De 15 gecommitteerden hadden, ieder voor zich zelf, verklaard hartelijk te wenschen, dat alles wat op en sedert 14 Juni gebeurd was, in een eeuwige vergetelheid mocht begraven worden. Zij hoopten, dat wethouders en raden dezelfde gevoelens zouden koesteren.

Na deze mededeeling werden de burgers Weiland en Schrijver verzocht buiten te staan. Wethouders en raden maakten nu na lange deliberatie een stuk op, waarin gezegd werd, dat aan de vergadering wraakgevoel geheel vreemd was, dat wethouders en raden met opoffering van hunne rust en van vele „onschuldige vermaken des levens” ten nutte der burgerij werkzaam waren, dat zij wilden, dat de „zoohoognodige eendragt” in deze stad zou worden hersteld en bevestigd en dat de „band van broederschap” onverbreekbaar gelegd en steeds nauwer aangetrokken zoude worden. Tot slot verklaarden zij zich met vele snorkende en hoogdravende woorden bereid, om mede te werken tot het uitwischen van al wat met 14 Juni samenhing.

Weiland en Schrijver werden nu weer binnengeroepen en kregen een copie van dit stuk, om die aan de 15 gecommitteerden ter hand te stellen. Hadden Weiland en Schrijver op het stuk slechts eenige weinig beteekenende aanmerkingen gemaakt, dit was niet het geval met de 15 gecommitteerden. Dezen vonden het stuk te lang en stelden een andere redactie voor. Nadat ook wethouders en raden in die redactie weer iets veranderd hadden, kwam de volgende redactie tot stand:

„Vrijheid, gelijkheid en broederschap! Daer het aan velen, zo cordate als welmeenende vaderlanders, niet onverschillig was, eene verwijdering te zien voortduren, tusschen wethouders en raden en eenige burgers dezer stad blijkens de stukken gesteld in de Rotterdamsche courant van den 16en, 20en, 23en, 25en en 30en van Juni, 16en van Juli en 19en

van Augustus hebben de ondergeteekenden zich in het midden gesteld om de verwijdering welke er plaats had, minnelijk in een toereiking der hand van broederschap, aan elkander doen verwisselen, hetwelk van beiden zijden voor het algemeen belang wenschelijk geoordeeld werd, zoodat hierdoor tot bevordering van eendragt en het daarstellen van magt, al het voorgevallene hierbij word aengemerkt als niet gebeurd en met den sluyer der liefde bedekt."

Thans maakten echter weer de 15 gecommitteerden bezwaar tegen het stuk. Zij wilden nu weer eerst hunne committenten raadplegen en vroegen verlof om dezen op te roepen. Alleen de gecommitteerde Beumer kon zich met het declaratoir vereenigen en beschouwde de zaak voor zich als afgedaan. De vergadering verklaarde nu, dat de zaak door zulk eene behandeling al het hartelijke en spontane zou verliezen en stelde het verzoek in handen van wethouder Van Hoogstraten en de raden Hofman en Heyting om advies.

De gemeenebestgezinde burgersocieteit had een adres gericht tot de in Den Haag bijeengekomen centrale vergadering der volks-, wijk-, burger- en andere vaderlandslievende vergaderingen uit het beste en weldenkendste gedeelte van het Bataafsche volk, welk adres in het bijvoegsel der Rotterdamsche Courant van 26 September werd afgedrukt. De societeit verzekerde, dat, indien de krachten der vergadering te kort mochten schieten om, hetgeen zij wilde, te bereiken, Rotte's braven naar Den Haag zouden ijlen en haar tot bolwerk van verdediging zouden strekken. Welke de strekking van dit adres geweest is, is niet geheel duidelijk, het schijnt in verband gestaan te hebben met de verschijning op Maandag 5 October te 9 uur des morgens in de raadsvergadering der burgers J. Govers, J. Schuurmans, P. Ouwerkerk, M. Frets, C. Hanegreef en P. Ering, gecommitteerden der gemeenebestgezinde burgersocieteit, van de societeit der volksvrienden en van de societeit in het ambacht van Cool. Dezen vroegen bij monde van J. Schuurmans, of wethouders en raden allen hadden „geconcurrereert" in het stuk over de nationale vergadering in het bijvoegsel der courant van 1 October l.l.; vooral de tot de schutterij gerichte passages hadden de ergernis der vurige patriotten opgewekt. Aan

deze burgers werd na deliberatie geantwoord, dat de stadsregering alleen aan de burgerij verantwoording van hare daden schuldig was en niet aan bijzondere societeiten en gezelschappen, hoe talrijk die ook mochten zijn. Wethouders en raden zeiden verder nog, dat zij met ongenoegen gehoord hadden, dat vele burgers om het bewuste adres in het bijvoegsel der courant van 1 October op hunne vertegenwoordigers misnoegd waren. Zij moesten denken, dat dit misnoegen daaruit voortsproot, dat men aan hen de gevoelens en aan het bewuste adres de oogmerken toeschreef, die aan hen en aan het adres, in het stuk der centrale vergadering in de extraord. Rotterdamsche Courant van heden geplaatst, ten laste gelegd werden; dat dit misnoegen geheel ongegrond was, dewijl wethouders en raden geen zwaarigheid maken heilig te betuigen, dat niet een lid van den raad, met een eenig van die gevoelens bezield was, of bij het bewuste adres een eenig dier oogmerken gehad heeft als aan den raad bij het stuk der centrale vergadering toegekend werden, dat nu zij, met deze plechtige betuiging de reden van het opgevat misnoegen geheel en al wegnamen, zij van brave burgers niet anders konden verwachten, dan dat het misnoegen ook bij hen zoude wegvallen. Zij maanden de afgevaardigden aan deze plechtige betuiging aan hunne medeburgers bekend te maken, ten einde daardoor tot behoud der rust en der onder de burgers zoo noodige eendracht mede te werken, en herinnerden hen aan de eenvoudige waarheid, dat elk de beste uitlegger van zijn eigen woorden is en niemand het recht heeft van anderen oogmerken en gevoelens toe te schrijven, die deze verklaart niet te hebben.

De afgevaardigden der societeiten antwoordden, dat, daar de vergadering hun vraag niet wilde beantwoorden, zij van hun lastgevers last hadden te verklaren, dat zij het er voor hielden dat wethouders en raden allen tot het bewuste stuk medegewerkt hadden. Verder verzochten zij de hun voorgelezen resolutie op schrift te mogen hebben, aan welk verzoek dadelijk voldaan werd.

Het in het antwoord van wethouders en raden genoemde stuk in de extraordinaire Rotterdamsche Courant van den 5en October was uitgegaan van de centrale vergadering der

volks-, wijk-, burger- en andere vaderlandslievende vergaderingen gecombineerd met de gedeputeerden der gewapende burgermachten. Het was gericht aan het Bataafsche volk. Van wethouders en raden werd daarin gezegd, dat zij in 1788 met een laaghartig adres van submissie voor den troon der Oranjedwinglandij in burgerbloed gevestigd, neerknielden en de genade afsmeekten en verkregen van denzelfden tyran, dien zij eerst gevloekt hadden. Tot slot werd gezegd, dat *wethouders en raden van Rotterdam de achting en het vertrouwen van dat weldenkend gedeelte des Bataafschen volks onwaardig waren!* en dat hun gehouden gedrag in deze hen eenmaal voor de rechtbank der vrijheid zou verantwoordelijk stellen en dat zij van oordeel waren, dat vrije burgers niet behoefden te gedoogen vertegenwoordigd te worden door bestuurderen, die zich tegen hunnen onveranderlijken wil verklaard hadden. Tot slot volgde in de courant nog een extract uit de notulen der gemeenebestgezinde burgersocieteit, waarbij het stuk der centrale vergadering en der gedeputeerden van de gewapende burgermacht „gelaudeerd en geapprobeerd” werd.

Ook hier bleek weer, dat in de gemeenebestgezinde societeit niet alle leden met de uiterste richting, vooral door den voorzitter Cornelis van der Hoeven vertegenwoordigd, medegingen. Vele leden protesteerden tegen het extract uit de notulen in de buitengewone courant van 5 October geplaatst en nog meer sloten zich bij een comparitie, die op Donderdag 8 October te 12 uur des middags in het Zwijnshoofd gehouden werd, bij dit protest aan. Een der hoofden dezer protestbeweging was burger Sasse Clingh, wonende in de Bagijnestraat. In de buitengewone courant van 9 October lieten de in het Zwijnshoofd vergaderende leden der gemeenebestgezinde burgersocieteit een protest plaatsen tegen het stuk der centrale vergadering, dat ongeveer geheel bestond uit een rede door Charles van der Heere in het Zwijnshoofd gehouden. 279 leden der societeit onderteekenden dit protest, later sloten zich nog 97 leden, waaronder de vurige patriot Beeldemaker, er bij aan. De uitgetreden leden zonden zelfs een declaratoir aan de provisioneele representanten van het volk van Holland, dat door 82 hunner,

onder welke zich ook de bekende burger Stolker bevond, geteekend werd. Als hun voorzitter kozen zij H. A. Schadee.

In de vergadering van 9 October van den raad werd besloten over deze in de courant verschenen stukken eene missive aan de provisioneele representanten van Holland te zenden met verzoek alle stukken te stellen in handen van het Hof van Holland om het recht van het volk van Holland waar te nemen en de schuldigen, hetzij den raad of zijne beschuldigers te straffen. Het stadsbestuur beklaagde zich over het adres der centrale vergadering. Op zulk een wijze konden deze burgers hun wantrouwen ook wel tot andere colleges, ja zelfs tot Hunne Hoogmogenden gaan uitstrekken. Verder verdedigde het zich tegen de beschuldiging van federalisme en afkeer van eene nationale conventie en verklaarde het dat „onze republiek zonder eenheid nimmer voor zich zelve gelukkig, voor haar vrienden belangrijk of voor haar vijanden gedugt kon worden en dat het algemeen belang vordert, dat alle middelen van persuasie in het werk gesteld worden om het gantsch Bataafsche volk te verbroederen en tot eene een en ondeelbare republiecq te vormen.” Als het geschiktste middel daartoe beschouwde het de bijeenroeping eener nationale conventie. De schutterij was tegen den raad opgezet; men had haar weten te bewegen den leden van den krijgsraad, die naar de vergadering der gewapende burgermachten afgevaardigd waren, de opdracht mede te geven om zich de zaak der Centrale vergadering als de hare aan te trekken. Dit was geschied, hoewel de raad de schutters daar tegen gewaarschuwd had. Aan het slot van hun schrijven vroegen wethouders en raden voldoening voor den ondragelijken laster, waaraan zij blootstonden.

De raad kon zich weer getroost voelen, toen een deputatie van de uitgetreden leden der gemeenebestgezinde burgersocieteit, bestaande uit Jan Paulus Eberlein en Gerhardus Gijsbertus ten Haaff, verscheen ten einde een stuk te overhandigen door alle uitgetreden leden onderteekend, inhoudende de plechtige verklaring, dat hun vertegenwoordigers hun volle vertrouwen hadden en onafgebroken behouden hadden. Met hetzelfde stuk werden de burgers Jan Jongeneel junior en Lucas Boon J.M.z. naar Den Haag gezonden.

In dit stuk werd verhaald, hoe de societeit was opgericht om de burgerij in de gronden eener welgeregelde volksregeering voor te lichten en op te leiden, op de gronden eener ware vrijheid en geregelde gelijkheid de hartelijke gevoelens van zuivere broederschap zoo veel mogelijk te bevorderen en aan te kweken, den knoop der geheiligde eendracht, onlosmaakbaar gelegd, nauwer aan te trekken, verlichting onder den burger, vooral den mingeoefenden te verspreiden, om hem ware republikeinsche denkbeelden in te prenten en langs dezen weg de societeit te doen dienen tot eene kweek-school tot vorming van brave patriottische burgeren. Zij hadden echter gezien, dat in de societeit aan volksverlichting zoo ongeveer niets gedaan werd en nog minder aan het behoud van harmonie en broederschap. Zij hadden alles gedaan om scheuring te voorkomen, toen echter langer berusten als misdadige lafheid zou kunnen beschouwd worden, hebben zij de societeit verlaten. Dit is geschied, toen de societeit haar goedkeuring gaf aan een geschrift van de verbroederde algemeene centrale vergadering met die der gedeputeerden uit de gewapende burgermachten tegen wethouders en raden dezer stad. Zij verklaarden, dat zij zeer voor eene nationale conventie waren, doch zij wilden, dat de beraadslagingen der geconstitueerde machten geheel vrij zouden blijven en dat, wilde men de volksstem hooren, dit niet zou geschieden door het geroep van societeiten of andere gezelschappen, maar door behoorlijk georganiseerde grondvergaderingen. Onder de ondertekenaars kwamen de volgende namen voor: Jacob van der Pot, C. van Vollenhoven Jansz., Abraham van Stolk Jz., David Chabot, H. A. Schadee, Jan Havelaar junior, Pieter Baelde, Thomas Browne en P. Wachter. Dit stuk werd overhandigd met een rede, waarbij aan de „deugdzame gevoelens” der raadsleden recht gedaan werd. De raadsleden werden bezworen door te gaan, zooals zij begonnen waren, gedragen door de goedkeuring van dat deel der burgerij, dat zich geen uitsluitenden titel aanmatigt. De voorzitter Van Zeller antwoordde, dat de raad alles veil zou hebben om de ware vrijheid tegen alle aanrandingen te beveiligen. Hij hoopte, dat de uitgetreden leden hun vroegere medeleden zouden kunnen overtuigen

van de bereidwilligheid der raadsleden om elk, die van zijn dwaling terugkwam, de hand van broederschap gulhartig toe te reiken.

In Den Haag hadden de provisioneele representanten andermaal een personeele commissie benoemd tot het onderzoeken der geschillen tusschen wethouders en raden van Rotterdam en de gecommiteerden van de gewapende burgerwachten der provincie verbroederd met de algemeene Centrale vergadering uit de volks-, wijk- en andere vaderlandsche vergaderingen binnen deze republiek. Deze commissie bestond uit de burgers P. Gevers, G. Buyskes, B. C. van Liebeherr en W. Ruys. De raad ontving het verzoek om alle benoodigde stukken aan de personeele commissie over te leveren en zond de verlangde stukken op 12 October 1795 te 12 uur met een gerechtsbode naar Den Haag.

Gedurende de geheele maand October ging de woordenstrijd tusschen de twee groepen leden der gemeenebestgezinde burgersocieteit door. De redevoering door Van der Heere in het Zwijnshoofd gehouden, werd door Chaudon in de societeit beantwoord. Van der Heere deelde nu in de courant mede, dat hij, zoodra zijn bezigheden het toelieten, daar weer op zou antwoorden en het publiek als rechter zou invoeren.

De uitgetreden leden der societeit hielden hunne bijeenkomsten ten huize van burger Sasse Clingh in de Bagijnestraat. In de societeit werd nu besloten, dat ieder lid wel het recht had tegen resolutiën, met welke hij niet accoord kon gaan, te protesteeren; maar dat het niet vrij stond anderen tot zulk een protest over te halen door bedreiging of anderzins. Dientengevolge zouden alle leden, die de comparities bij Sasse Clingh bijgewoond hadden, van hun lidmaatschap vervallen verklaard worden. Men zou hun nog acht dagen tijd geven om zich van die comparities terug te trekken en daartoe een lijst in de societeit deponeren, terwijl het verboden werd hatelijkheden tegen de teruggekeerde leden te debiteeren.

Tegen deze besluiten protesteerden de uitgetreden leden weer. Zij waren 333 in getal en verklaarden zich als leden der societeit te blijven beschouwen en dat zij dientengevolge

ook aandeel bleven houden in de eigendommen en bezittingen der societeit. Toen de in de societeit gebleven leden dit protest ontvingen werden de 333 ondertekenaars allen als lid geschrapt.

In de maand November werd er weer onder de patriotten een aanslag voorbereid. Als inleiding daartoe kon beschouwd worden het bericht, hetwelk de raad op 13 November ontving, dat Chaudon, luitenant bij de schutterscompagnie no. 11, bij de laatste wachtbeurt dier compagnie zich uitlatingen had laten ontvallen, alsof er in de stad een bloedbad te vreezen zou zijn. De burgers Pex, Biesta, Boon, Van Aller, Cauvas, De Metselaar, Van Waasdijk, Tresfon Jz., De Greve en Mathis waren bij die uitlatingen tegenwoordig geweest. De raad gaf wethouders last een rapport over de zaak uit te brengen.

De raad werd op Zondag 15 November 1795 door den voorzitter, wethouder Van Zeller, nog tegen 11 uur des avonds bijeengeroepen op het bericht, dat bij burger Sasse Clingh in de Bagijnestraat de ruiten ingeslagen en andere baldadigheden gepleegd werden. Aan den kolonel der schutterij was hetzelfde gerapporteerd door den bevelhebber der 4e compagnie schutters, die dien avond onder het raadhuis de wacht had. Van de raadsleden ontbraken er ondanks het late uur slechts drie en wel de burgers Pot, Van Swieten en Van Vollenhoven. Men besloot nu den Franschen commandant te verzoeken om zijn huzaren te laten patrouilleeren, terwijl het piket der schutterij, bestaande uit de compagnieën no. 2 en 3, onder de wapenen geroepen werd.

Het raadslid Costerman bracht bericht van nog andere excessen. In het huis van den adjunct-opziener over de bedienden der gemeenelandsmiddelen waren de meubelen stuk geslagen. Costerman had zelf met eenige der plunders in het huis te doen gehad en had aan een zekeren Frans Kruis de sleutels, die hij bemachtigd had, weer afgenomen, welke sleutels aan den voorzitter van schepenen waren overgegeven.

Burger Baers, vaandrig der 4e compagnie, kwam vertellen, dat hij, hoorende, dat in het huis op de Hoogstraat, waar onlangs Van der Burgt had gewoond, zich een menigte volk ophield, met een patrouille daarheen was gegaan. Hij had

daar een menigte menschen gevonden, waaronder vele kanonniërs der schutterij met hun sabels gewapend. Hij had de menigte uiteen willen doen gaan, doch deze had zich daartegen verzet en de patrouille omsingeld. Hij had het niet geraden gevonden geweld te gebruiken om de woede van het volk en omdat hij zag, dat de talrijke menigte goed gewapend was; echter had hij onder de menigte een zekeren Sager herkend en hem aangemaand met zijn bende door te gaan. Deze had daarop gezegd: „Jongens, steekt uw geweer op” en daarop was de menigte vertrokken. Hoe bij deze gelegenheid de schutter Zeeuwen zich zoo kan hebben onderscheiden, dat hij daarvoor een bedankje van den raad kreeg, is mij onbegrijpelijk. Aan den commandant „temporair” der stad en aan den kolonel der schutterij werd een schriftelijke order gezonden om de Fransche huzaren te laten patrouilleeren en door het piket ronden te laten doen waar zij oordeelden dat dit noodig was om de rust en orde te bewaren. Verstoorde der orde moesten onder het raadhuis gevangen gezet worden. Bij het rondgaan der ronden werd echter niets verdachts gevonden; alles verkeerde reeds in diepe rust. Toch blijkt later, dat er nog al wat arrestaties gedaan waren. De gearresteerden waren uitsluitend patriotten.

De baljuw kwam berichten, dat een zekere Christaen Sager, oud 39 jaar en geboren te Hannover, als hoofd der rustverstoorde en als aanlegger der wanordelijkheden beschouwd kon worden. Hij kreeg op zijn verzoek tegen Sager een decreet van apprehensie en vertrok, vergezeld door het comité van waakzaamheid, dat de vergadering bijwoonde, een gerechtsbode, een patrouille schutters en eenige Fransche huzaren, ten einde dit decreet uit te voeren. Het comité van waakzaamheid had bericht ontvangen, dat een zekere Lammerse ook aan de vernieling bij Sasse Clinge meegedaan had en wilde hem nu ook tegelijk laten inrekenen.

De aanhouding van Sager mocht echter niet gelukken, wel werd zijn huis door den schout Plaat met twee dienaars der justitie bezet en gingen twee patrouilles, uit schutters en Fransche huzaren bestaande, uit om hem te zoeken. Lammerse werd wel gevonden en onder het raadhuis opgesloten; ook tegen hem kreeg de baljuw een decreet van apprehensie.

Een gezelschap Schiedammers, dat zich in den Doelen vermaakt had, mocht niet per jacht naar Schiedam terugkeeren, voordat een lid van het comité van waakzaamheid zich vergewist had, dat Sager zich niet onder het gezelschap bevond.

De vergadering ging eindelijk, nadat van alle patrouilles bericht was ingekomen, dat alles rustig was en na het piket naar huis gezonden te hebben, om half vijf uur in den morgen uiteen.

Den volgenden dag te 10 uur zaten wethouders en raden alweer bij elkaar. Burger Cattenburg, die naar Den Haag vertrok om het gebeurde bij het huis van Bax aan het comité van algemeen welzijn mede te deelen, nam brieven der municipaliteit aan de gedeputeerden der stad en aan de provisioneele representanten mede. De afgevaardigden der stad moesten den brief aan de representanten, indien eenigszins mogelijk, nog dien zelfden avond overhandigen. In dien brief werd een relaas van het gebeurde gegeven en de aandacht der provisioneele representanten op deze gebeurtenissen, die in vele plaatsen der provincie tegelijk voorvielen, gevestigd, ten einde tegen zulke „alle banden van maatschappijverbreekende wandaden de ernstigsten en meest efficascieuste maatregelen te beraamen” en de losbandigheid niet verder aan te moedigen, die anders „ons vaderland in een poel van rampen zou doen verzinken.”

Op de aanhouding van Sager werd een prijs van 20 ducaten of „de waarde van dien” gesteld en dit aan den baljuw en het comité van waakzaamheid medegedeeld.

De baljuw kwam mededeelen, dat de wanordelijkheden al op Zaterdagavond 14 November begonnen waren. Hij had zich dien avond met een bode en verdere assistentie naar een onbewoond huis in de Heerenstraat begeven, waar een godsdienstig zanggezelschap vergaderde, op het vernemen van het bericht, dat daar geweld gepleegd werd; toen hij er aankwam, hadden de meeste personen zich al verwijderd. Hij had kunnen vaststellen, dat er ruiten ingeslagen waren en vier personen, waarvan een met een hak in het hoofd, hadden zich bij hem over mishandeling beklagd. 27 personen, die zich nog in het huis bevonden, waren over het dak in een ander huis gevlucht. Het was hem echter ge-

lukt van allen naam, beroep en woonplaats op te teekenen. Uit de in het huis gevonden briefjes, tot het getal 189 ingevuld en tot het getal 300 oningevuld, bleek, dat het gezelschap talrijk was en wegens het bekende karakter van sommige der leden beschouwde de baljuw het gezelschap als zeer suspect, d.w.z., dat hij het van Oranje-gezindheid verdacht. Als hoofden van het gezelschap waren den baljuw opgegeven Polderman, besteller, en Dirk van Gelderen, bierwerker. Spieringshoek, marktschipper op Amsterdam, had het huis aan een zekeren De B(r)ois, die daarbij als hoofd fungeerde voor *f* 4,— per week verhuurd. De raad besloot nu Polderman, Van Gelderen en Spieringshoek uit hunne bedieningen te ontzetten, daar zij in strijd gehandeld hadden met de publicatie der Staten van Holland van 17 October 1794 over het oprichten van geheime vereenigingen, ongerekend nog de boeten van hen door den baljuw te vorderen. Polderman, Van Gelderen en Spieringshoek kwamen voor den raad en zagen zich hun aanstellingen afnemen. Van Gelderen had daarbij de zwakheid zijn collega Kools te verraden, die natuurlijk dadelijk ook uit zijn post gezet werd. De B(r)ois, de huurder van het huis in de Heerenstraat, was intusschen onder het raadhuis gevangen gezet en de baljuw kreeg een gerechtsbode ten einde in het huis van Sager en dat van De B(r)ois huiszoeking te laten doen.

Natuurlijk moest de raad ook op 17 November weer bijeenkomen; in die vergadering werd mededeeling gedaan van het reeds verhaalde geval van den Franschen officier De Neck. Nadat dit geval was afgehandeld, verscheen de commandant der wachthebbende 5e compagnie schutters, Walters genaamd; hij verzekerde de vergadering, dat hij de beste intentie had om de striktste orde te doen houden en alle geweld te voorkomen. Hij verklaarde, dat hij liever als man van eer op de trappen van het raadhuis wilde sterven, dan te gedoogen dat er eenig geweld werd gepleegd. Verder zeide hij nog een ontdekking van belang gedaan te hebben. Een man, die veel invloed op het volk had, was „uit zijn adem loopende” aan de hoofdwacht gekomen om te zeggen, dat het volk de gevangenen los wilde hebben en dat de lieden, die in de Heerenstraat waren opgeschreven, als daar tegen-

woordig te zijn geweest, moesten worden vastgezet. Deze man had in den afgelopen nacht de stad in rust gehouden en dat had hem zelfs nog f 6,— gekost. Dit alles stond in verband met Delft en deze stad. Dit overigens vrij verwarde verhaal maakte wethouders en raden in verband met andere tot hen doorgedrongen geruchten en met een tegen half twaalf uur dien morgen belegde vergadering der volksvrienden zoo ongerust, dat zij de burgers Van der Palm en Philippeau, bestuursleden der volksvrienden, direct voor de vergadering ontboden ten einde te vernemen wat hun societeit weer in het schild voerde. Philippeau was niet thuis, zoodat alleen Van der Palm verscheen. Hij kon echter niets zeggen, daar hij gisteren niet in de societeit geweest was. Hij zou dien morgen, daar hij voorzitter was, het onderwerp der deliberatiën vragen. Wel had hij gehoord, dat men de gevangenen los wilde hebben en eene verklaring ten gunste van den aangehouden Batenburg wilde doen.

De municipaliteit liet nu den commandant der stad verzoeken het geheele garnizoen, zoowel de Fransche als de Hollandsche troepen, onder de wapenen te doen komen. De commandant kreeg evenals de kolonel der schutterij, aan wien bevel was gegeven het piket in het geweer te doen komen, een schriftelijke order om alles te doen om de rust te bewaren en geweld met geweld te keeren, de „weerspanningen” te vatten en in arrest te stellen.

Nauwelijks was dit gedaan, of de gewichtig doende Walters kwam weer en verklaarde goede tijding te hebben: er was contra-ordre naar Delft gezonden. De man, over wien hij zooeven gesproken had, zou zelf de boodschap komen brengen. De kapitein verliet het vertrek en kwam een oogenblik later met den man terug. Het bleek te zijn Quirijn van Dijk, wonende op de Nieuwemarkt in het Zwarte Schaaap. Hij zeide, dat hij alle mogelijke moeite gedaan had, om het volk te bedaren, dat in de derde kraam van de tweede rij op de Erasmusmarkt van de Wijdemarktsteeg af gerekend een vrouw zat, die een doek met Oranjerand had liggen, dien zij echter daarna in haar zak had gestoken, dat zij in staat waren de schutterij van Delft in te roepen en dat hij om 5 uur daar moest zijn. Aan deze vrij verwarde mededeelingen

voegde Van Dijk nog toe, dat als wethouders en raden durfden verklaren, dat zij de patriotten loslaten en de Oranjeklanten vangen zouden, alles wel zou gaan. Op de vraag of hij voldoende invloed op de schutterij van Delft had om deze terug te laten blijven, antwoordde hij: Ja. De kolonel der schutterij en de president-wethouder Van Zeller deden daarop Van Dijk de vraag wie het waren, die in staat waren de schutterij van Delft in te roepen. Van Dijk antwoordde dat in eeuwigheid niet te zullen zeggen. Op de vraag aan wie hij geschreven zou hebben, antwoordde hij „aan Spreeuwenberg.” Op herhaalde vragen, wie hem alles gezegd hadden en na er op gewezen te zijn, dat hij als burger verplicht was te antwoorden, antwoordde hij dat dit de kanonniers en clubklanten waren en op de vraag welke, antwoordde hij: „de lieden in het gemeen, ik ken ze niet.” De man werd nu confuus, zoodat men suspicie kreeg, dat er buiten iets broeide. Het comité van waakzaamheid werd ontboden en gevraagd of het niet het best vond den man in arrest te nemen, waarop zij Van Dijk overnamen met belofte van rapport te zullen doen. Ook aan het comité mocht het niet gelukken iets meer uit Van Dijk te krijgen. Tegelijk werd aan het comité mededeeling gedaan van den oranjedoek op de markt. Dit zondadelijk een gerechtsbode af om den doek aan de „kraamster” af te vragen; weigerde zij dit te doen, dan moest zij voor de vergadering verschijnen. Het bleek, toen de bode met den doek terugkwam, een lap katoen met meekrapkleurigen rand te zijn, zoodat Van Dijk moest erkennen schromelijk overdreven te hebben.

De opgespoorde Philippeau kwam nu voor de vergadering verklaren gehoord te hebben, dat er op 17 November des morgens eene vergadering der societeit belegd was, teneinde de gevangenen ontslagen te krijgen. Van een correspondentie met Delft wist hij echter niets dan bij geruchte. Met het oog op mogelijk gevaar van Delft kreeg de commandant der Hollandsche troepen bevel goede wacht aan de Delftsche poort te doen houden. Er werd nu ook een bekendmaking en waarschuwing uitgevaardigd, aan de eene zijde ter voorziening tegen alle suspecte vergaderingen van de aanhangers van het vorig bestuur, aan de andere zijde tot bewaring van

rust en orde met verbod van „zamenrottingen en attroupen-
menten”; ook werd verboden om buiten functie zijnde ge-
wapend op straat te komen, met waarschuwing, dat er bevel
gegeven was geweld met geweld te keeren. Om een uur werd
deze waarschuwing, na aan den baljuw medegedeeld te zijn,
afgekondigd.

Bij baljuw en schepenen was eene commissie der societeit
„de volksvrienden” gekomen, met verzoek om de gevange-
nen onder handtasting te ontslaan, daar de commissie dan
geloofde, dat de rust hersteld zou zijn. Het college van baljuw
en schepenen had daar nog geen antwoord op gegeven en
zond zijn secretaris Van der Vliet naar den raad met het
verzoek vooralsnog niet te scheiden. De secretaris werd
teruggezonden met het bericht, dat dit voorloopig niet zou
geschieden. Nadat baljuw en schepenen dit antwoord ge-
kregen hadden, antwoordden zij de commissie, dat de ge-
vangenen zonder nader onderzoek niet ontslagen konden
worden en dat het college zoo zoude handelen als eed en
plicht het geboden. Om drie uur 's middags kwam kolonel
De Monchy den raad berichten, dat hij door een burger-
officier vernomen had, dat, nadat de commissie der volks-
vrienden naar de societeit teruggekeerd was, er commissies
naar Delft, Den Haag, Gouda, Schiedam en Dordrecht
gezonden waren. Deze officier werd terstond ontboden en
verhoord, waarna dadelijk de commissarissen met president
en vice-president der societeit door een bode verzochten,
zoo noodig gelast werden, naar het stadhuis te komen. Toen
de bode aan de societeit kwam, hoorde hij dat de vergadering
gescheiden was en de commissarissen uit de stad waren.
Hij begaf zich nu naar de huizen der burgers Van der Palm
en Philippeau. De eerste verklaarde zich bereid terstond te
komen. De laatste was niet thuis. Van der Palm volgde den
bode op den voet; hem werd door den voorzitter gevraagd
opening te geven van de genomen resolutie der societeit.
Hij antwoordde, dat hij steeds een beminnaar van rust en
orde geweest was en al zijne pogingen tot behoud daarvan
aangewend had, hij wilde steeds als een man van eer daartoe
medewerken, maar daar het volk „secretesse had gerequi-
reerd” en hij die beloofd had, moest hij die ook houden. Na-

dat de voorzitter hem op zijn plicht als burger had gewezen om alles te zeggen, verklaarde hij zich bereid dit aan het raadslid Hofman in het particulier mede te deelen, als zijn plicht hem dat veroorloofde.

De burger-officier, die, na zijn verhoor, op inlichtingen uitgezonden was, kwam thans weer binnen en bevestigde het zenden van expressen naar de bovengenoemde steden en deelde bovendien nog mede, dat er ook een bode naar Delfshaven gezonden was. Raad Hofman kwam na zijn gesprek met Van der Palm weer boven en gaf te kennen, dat hij geloofde, dat de burger-officier de waarheid had gesproken. De Fransche commandant en kolonel De Monchy werden nu op de hoogte van den toestand gesteld; voorts werden brieven gericht aan de steden Den Haag, Delft, Schiedam, Gouda en Dordrecht. Deze werden tegelijk met een brief aan de provisioneele representanten van Holland, waarbij een relaas van het gebeurde gegeven en om toezending van twee eskadrons Hollandsche cavalerie gevraagd werd, om vier uur per expresse verzonden. Kolonel De Monchy werd verzocht het piket der schutterij af te danken en door een andere afdeling te vervangen. Ook het comité van waakzaamheid werd met het gebeurde in kennis gesteld.

Eenige leden der vergadering waren er achter gekomen, dat door het gevangennemen van eenige personen, die daadwerkelijk deelgenomen hadden aan de gewelddadigheden op 15 November gepleegd, bij de kanonniers tot wier corps eenige dier gevangenen behoorden en ook bij de volksvrienden een hevige drang was ontstaan om de loslating dier gevangenen te verkrijgen. Daartoe hadden zich op 16 November een 2 à 300 personen vereenigd, ten einde op den 17en te half twaalf uur des morgens eene vergadering bijeen te roepen, die de loslating der gevangenen zou eischen en desnoods met geweld bewerken. In die vergadering was door \pm 600 leden een resolutie genomen om de loslating met geweld te bewerkstelligen en daarvoor hulp uit de andere steden te vragen. Om 6 uur zou men weer bijeenkomen.

De raad toonde zich thans opeens zeer moedig en genegen om zich voor goed van zijn kwelgeesten te ontdoen. Hij nam het besluit, daar de volksvrienden blijkbaar op geweld uit

waren, hunne societeit voor altijd te sluiten, hun papieren te verzegelen en een wacht van 6 Fransche huzaren en 12 schutters voor het huis¹⁾ te plaatsen; de leden, die reeds vergaderd mochten zijn, zou men doen uiteengaan. Hiertoe werd een gerechtsbode gemachtigd, terwijl baljuw en schepenen van deze resolutie kennis gegeven werd, met verzoek bij dit exploit te assisteeren. Besloten werd ook alle stadspoorten en boomen direct te sluiten en de schuiten en schouwen in de vesten aan de stadszijde vast te leggen en deze niet weer te openen en vrij te laten voordat de raad den volgenden dag weer bijeen zou zijn en daartoe order zou geven. Alleen de Delftsche poort bleef tot den gewonen tijd op het klinket geopend. De officier, die daar de wacht had, zou van elken voorbijganger naam, beroep, vaste woning, waarvandaan hij kwam, en waarheen hij ging en waar hij zou logeeren moeten opnemen en dit aan de vergadering overbrengen. Ook den volgenden dag zouden dezelfde voorzorgen genomen worden. Aan de Hollandsche en Fransche troepen werd voor hun extra betoonde diensten 5 stuivers per man toegelegd. Dientengevolge werd aan den Hollandschen commandant *f* 50,— en aan den Franschen *f* 30,— 10 st. ter hand gesteld. De soldaten betoonden over deze gift groot genoeg.

De burgers Van der Palm, Lommen en Brunold van het bestuur der societeit „de volksvrienden” werden nu weer ontboden en door den voorzitter ondervraagd. Zij wilden echter niet antwoorden. Op de opmerking van den voorzitter, dat zij zich toch door de vergadering niet hadden moeten laten dwingen, antwoordden zij, dat dat niet gemakkelijk was, als men zich te midden van 500 toemelooze menschen bevond. Lommen had desondanks nog den moed gevonden om de Commissie naar Dordrecht met welke men hem belasten wilde, te weigeren. Brunold was in het geheel niet in de vergadering geweest. De drie bestuursleden kregen nu te hooren dat besloten was de societeit te sluiten; ook de orders aan de militaire bevelhebbers en de waarschuwing, die afgekondigd was, werden hun medegedeeld.

1) De societeit vergaderde niet meer in de Stad Brussel op de Delftschevaart, doch in den Oppert.

Terwijl dit alles verhandeld werd, was de societeit gesloten. Er waren zoowat 30 personen in de societeit tegenwoordig geweest die eerst nog tot den terugkeer van hunnen voorzitter verzochten te mogen blijven, maar die, toen dit geweigerd werd, gewillig heengingen. Ook met allen, die later nog kwamen, was dit het geval. Majoor Lans liet met de Fransche huzaren 12 schutters als wacht bij het societeitsgebouw achter. Aan Hendrik Kroon, die het gebouw, waar de societeit gevestigd was, bewoonde, werd toegestaan vrij te mogen in- en uitgaan, zoolang hij daar geen misbruik van zou maken. Het comité van waakzaamheid begaf zich ook naar het gebouw der societeit en liet een zich daar bevindenden lezenaar verzegelen en naar het raadhuis overbrengen. Met het onderzoek van dit meubel werden wethouder Smit en het raadslid Costerman belast. Zij moesten de gevonden papieren inventariseeren en met hun handteekening bekrachtigen. Toen burger Van Raalt, die het bestuur over de financiën der volksvrienden voerde, aan de societeit kwam, werd hem medegedeeld, dat de societeit voor goed gesloten was.

De raad werd nog in den avond gelukkig gemaakt met een door burger Cattenburgh, opziener van het zegel, uit Den Haag medegebrachten brief van Jan Huichelbos van Liender met de mededeeling, dat de provisioneele representanten het gedrag der vergadering unaniem goedkeurden en dat zij den baljuw geschreven hadden het recht van het volk van Holland tegen de schuldigen waar te nemen. Dit strekte als compensatie voor het door den baljuw gebrachte bericht, dat de gemeenebestgezinde burgersocieteit stampvol zat en dat ook haar leden de gevangenen volstrekt los wilden hebben. Het schijnt dien avond wel zeer guur weder geweest te zijn, want de bevelhebber der wacht bij de societeit liet vragen of zijn manschappen zich om het slechte weder in het gebouw mochten terugtrekken; tevens vroeg hij of de kastelein hun voor rekening der stad brood, kaas, boter, bier en koffie en in den morgen een borrel mocht verstrekken. Beide verzoeken werden toegestaan.

Tot slot verscheen nog burger Philippeau, die met de burgers Draijer en Schernikau naar Delfshaven en Schiedam gezonden was. Hij wilde nog een rekest inleveren om de straf

der gevangenen te verminderen, maar kreeg de mededeeling dat zijn societeit gesloten was. Nadat nog kapitein Walters met zijn schutters bedankt was, ging de raad na een zitting van twaalf en een half uur uiteen. In den nacht bleven de wethouder Van Hoogstraten en de raden Costerman, Van der Masch en Gueding, met een commissie uit het comité van waakzaamheid en een dito uit het college van baljuw en schepenen op het raadhuis achter, ten einde bij onraad dadelijk bij de hand te zijn.

Den volgenden dag, 18 November, kwam de raad alweer om negen uur bijeen. De commissie, die dien nacht op het raadhuis gebleven was deelde mede, dat zij om twee uur 's nachts op het bericht, dat de rust geheel hersteld was, naar huis was gegaan en ook het piket der schutterij had laten inrukken. De raad besloot nu de poorten weer te laten openen; echter bleven bij alle poorten militaire wachten, terwijl de schouwen over de vest nog stil moesten blijven liggen. In den nacht waren er twee missiven van de provisioneele representanten ontvangen. De eene bevatte een aanschrijving aan den baljuw. Hij moest er voor zorgen, dat rust en orde in deze aanzienlijke stad gehandhaafd bleven. Zij boden daartoe allen mogelijken bijstand aan; echter hielden zij zich van de medewerking der burgers tot behoud der rust verzekerd. Deze laatste zin wijst er wel op, dat de representanten toch den raad ook weer niet zoo geheel gelijk gaven als burger Huichelbos van Liender dit in zijn brief had doen voorkomen. Met de tweede missive zag men, dat de representanten hun comité van algemeen welzijn gelast hadden een proclamatie te ontwerpen, waarbij het volk van dergelijke schadelijke en schandelijke ondernemingen werd afgevaardigd en op het nadeel daarvan voor het vaderland gewezen werd. Tegen bewerkers en uitvoerders van oproerige daden werden straffen vastgesteld. Uit Den Haag zou een eskadron van het regiment cavalerie no. 1 sterk 100 man en uit Utrecht 50 huzaren naar Rotterdam gezonden worden. Het comité-militair van Holland verzocht speciaal goed voor deze ruiters te willen zorgen. Voor deze missives en de spoedige toezending der militaire macht werd dadelijk bedankt.

In den middag van dien zelfden dag kwam de Hollandsche

cavalerie uit Den Haag onder haar commandant 's-Gravesande in de stad. Zij werd door wethouder Smit en de raden Van Tomputte en De Monchy, bijgestaan door den secretaris, in den eed genomen. De huzaren uit Utrecht kwamen eerst den volgenden dag; ook deze werden in den eed genomen.

Naar het gebouw, waar de societeit „de volksvrienden” gevestigd geweest was, werd een gerechtsbode gezonden om de vlag en het uithangbord der societeit weg te nemen. Toen hij aan het huis kwam, vond hij dat de kastelein de vlag al verwijderd had. Toen hij nu ook het bord wilde wegnemen, verzette de kastelein zich daartegen, zoodat hij onverrichterzake moest vertrekken. Hij kreeg nu weer last naar het gebouw te gaan en den kastelein zijn tappersacte af te voorderen. Een der onderschouten werd met het afnemen van het bord belast.

De commissaris der societeit „de volksvrienden”, Dorpmans, die naar de vergadering ontboden was, verscheen thans; hem werd gevraagd, of hij in de vergadering der societeit op 17 November tegenwoordig geweest was. Hij antwoordde toestemmend, maar weigerde evenals zijne medebestuurders, iets te zeggen over hetgeen er besloten was, aangezien hij zijn woord gegeven had te zullen zwijgen. Hij werd weggezonden met het verbod om zich verder met de societeit te bemoeien en opgevolgd door burger Sasse Clingh, die kwam vragen of hij voor de van tijd tot tijd in zijn huis gehouden vergaderingen verlof moest hebben. Hij kreeg tot antwoord, dat dit niet noodig was, zoolang het slechts comparities waren, echter wel wanneer het een vast gezelschap was.

Nu het wat rustiger geworden was, vonden wethouders en raden tijd om zich bezig te houden met de bloeddorstige uitlatingen van den schutterofficier Chaudon in den nacht van 10 November gedaan. Wethouders hadden naar zijn woorden onderzoek gedaan. Burger Pex had verklaard dat Chaudon gezegd had: „Zoo er binnen een maend of drie een bloedbad plaets had, zou men het aan drie lieden te danken hebben en die zou men wel weten te vinden.” Burger Cauvas had van hem gehoord „dat men het werk niet klaar

zou krijgen of er zouden koppen moeten vliegen en dat er maar drie voorname hoofden waren" verder nog „dat hij bereid was desnodig uittrekken, maar dat er eerst koppen zouden moeten zwaeyen, hij wilde die luyden niet agterlaten." Volgens burger Matthis had Chaudon gezegd: „Ik wil er niet veel van zeggen, maar ik voorzie binnen drie maanden een bloedbad en daarvan zouden maar een stuk of drie luiden de oorzaak zijn en die zoude ik kunnen aanwijzen." Wethouders en raden beschouwden deze gezegden als te zijn van een zoo gevaarlijken aard, dat men besloot hiervan het comité van waakzaamheid kennis te geven. Chaudon werd wegens deze propoosten als luitenant der schutterij gesuspendeerd met verbod om zich bij welke wacht ook te vertoonen. Vóór den afloop der vergadering werd bevel gegeven alle poorten behalve de Delftsche om zeven uur des avonds te sluiten.

De rust der raadsleden duurde echter slechts kort, want om half zes zaten zij alweer bij elkaar. De commandant de place Scholtenius had namelijk uit naam van generaal Compère bericht dat er 5 compagnieën infanterie door deze stad zouden komen. De generaal was bereid ze alle vijf als dit noodig mocht zijn in de stad tot versterking van het garnizoen te laten. Vond men dit te veel, dan zouden er drie doortrekken en twee hier in garnizoen blijven. De raad vond in overeenstemming met den commandant de place twee compagnieën met het zich hier reeds bevindende garnizoen geheel voldoende tot handhaving der orde en liet in dien geest aan den generaal schrijven. Men besloot ook na aankomst dier compagnieën aan het comité voor het bondgenootschap te lande in Den Haag te schrijven dat het uit Den Haag gezonden eskadron cavalerie vanaf 21 November weer gemist kon worden. Vervolgens werden nog eenige voorschriften over het openen der poorten gegeven. De waterboomen en de Oude hoofdpoort zouden om 6 uur en de Delftsche poort wegens het varen der marktschuiten om 4 uur open zijn.

De bedienden van het postkantoor bij de beurs en die van dat bij de Groote kerk kregen last om aan Sager geadresseerde brieven aan den baljuw en brieven, gericht aan voor-

zitter of secretaris der societeit „de volksvrienden”, aan den raad over te leveren.

Bij den raad was een protest van een lid der societeit „de volksvrienden” tegen het op 17 November in die societeit gebeurde ingekomen. De raad vond dit protest zoo belangrijk, dat hij afschriften zond aan de deputatie der stad in Den Haag, den baljuw en het comité van waakzaamheid en werkelijk geeft het stuk een lang niet onaardig beeld van zulk een clubvergadering. Toen het lid binnen kwam, was de zaal al vervuld van woest getier. Hij hoorde, welke eischen men aan het stadsbestuur van plan was te stellen en verschrikte daardoor zoo, dat hij dadelijk de vergadering wilde verlaten. Dit werd hem echter met geweld belet. Hij wist nu tot den voorzitter Van der Palm door te dringen, die hem naar de commissarissen van orde bracht. Deze bleven evenwel hardnekkig weigeren hem uit te laten, hoe de voorzitter ook zijn best voor hem deed. Door deze tegenwerking woedend geworden, protesteerde hij nu herhaaldelijk met luider stem tegen al hetgeen in de vergadering besloten mocht worden. Burger De Haas stelde daarop voor hem te laten gaan, daar men toch niets aan hem had. Ook dit mocht echter niet baten. Hij moest tot kwart over drie blijven tot groote ongerustheid van zijn vrouw en kinderen. Dit lid bevestigde ook de benoeming der commissiën om de schutterijen van Den Haag, Delft, Gouda, Dordrecht, Delfshaven en Schiedam te gaan roepen. Zij werden voorzien met credentialen der societeit. Hij had ook nog gehoord, dat een grenadier der schutterscompagnie was komen verklaren, dat hij bevelen om te schieten van zijne officieren met zijn kameraden niet zou opvolgen. Zij zouden den kogel van de patroon afbijten en met los kruit schieten. Deze woorden waren met luid gejuich begroet. De grenadier had daarop geheimhouding gevraagd, waarop geroepen was: „Gij zijt het niet geweest. Wij kennen u niet.” Vervolgens had een lid der societeit nog verklaard, dat als wethouders het in den kop kregen de poorten te sluiten, hij achter zijn huis nog een vlot had, waarmede men op de singels en vice-versa kon komen, zelfs met 30 man tegelijk. Daarna was algemeene geheimhouding beloofd en de vergadering door den voor-

zitter gesloten. Het lid was dadelijk van plan, zijn wettige overheden met het genomen besluit in kennis te stellen en van de heillooze voornemens te verwittigen. De voorzitter had ook nog gezegd, dat de vergadering om zes uur heropend zou worden en dat men zooveel „revolutionnaire patriotten”, als maar mogelijk was, moest medebrengen. Het lid liet op zijn verhaal nog de verklaring volgen, dat hij niet in staat was zijne verontwaardiging over het gebeurde in den nacht van 15 op 16 November uit te drukken. Hij wilde eene commissie laten benoemen om wethouders en raden namens deze societeit hun ongenoegen over het gebeurde te betuigen en tevens te verzoeken om de namen der aanleggers en uitvoerders van deze schanddaden bekend te maken. Hij vond deze onlusten erger dan die van 1787, want de laatsten waren door het janhagel en de eersten door lieden, die zich patriotten noemden en de rechten van den mensch en burger aanhingen, bedreven.

De baljuw was er achter gekomen, dat de „attoupe-menten” op Zondag 15 November in de herberg het Molentje in Krooswijk een aanvang genomen hadden. Als straf werd aan den kastelein dier herberg de tappersacte door een gerechtsbode afgenomen.

Op 19 November mocht het gelukken Sager te vatten en in besloten hechtenis te brengen, waarbij de kolonel der schutterij zich zoo onderscheidde, dat hij in de raadszitting van 19 November voor zijn vigilantie bij die gelegenheid geprezen werd; een gerechtsbode en vier dienaars der justitie kregen voor hun goede diensten bij deze gebeurtenis ieder *f* 5,— en 4 stuivers. De raad was den 19 November 's ochtends te tien uur bijeen gekomen en 's middags telkens slechts voor de helft naar huis gegaan. Om zes uur was de vergadering weer voltallig. Vermoedelijk geschiedde dit uit bezorgdheid, dat het arresteren van Sager moeielijkheden zou veroorzaken. Alvorens uiteen te gaan besloot de raad nog, Cornelis van der Hoeven, die als commissaris der societeit „de volksvrienden” al driemaal voor den raad ontboden, maar nooit verschenen was, door een gerechtsbode te laten requireeren, om den volgenden ochtend om elf uur in de vergadering te verschijnen.

Uit Den Haag kregen wethouders en raden bericht, dat daar nog geen verzoek der volksvrienden om hulp door de societeit en de schutterij ontvangen was. Schout en wethouders van Den Haag hadden dadelijk alle maatregelen genomen om onberaden stappen te voorkomen. De ontvangst van dit bericht en de geruststellende rapporten, die van alle zijden binnen kwamen, brachten den raad er toe de poorten en boomen weer op den gewonen tijd te doen openen en sluiten.

De provisioneele representanten vroegen om een procesverbaal van hetgeen in deze stad was voorgevallen met opgave van de bron, waaruit alles ontstaan was. De vervaardiging van dit procesverbaal werd opgedragen aan de burgers Hofman en Heyting. Zij moesten het zoo spoedig mogelijk aan de vergadering overleggen.

Het stadsbestuur besloot ook bij de steden Dordrecht, Gouda, Schiedam en Delft schriftelijk inlichtingen in te winnen, of na 17 November bij hunne societeiten, clubs of schutterijen commissiën uit de societeit „de volksvrienden” geweest waren en wat de uitslag van die bezoeken geweest was.

In de vergadering van 20 November verscheen Cornelis van der Hoeven. Hij weigerde op het voorbeeld zijner medecommissarissen op de vragen naar hetgeen op 17 November besloten was te antwoorden. Op het verwijt van den voorzitter, dat hij op de eerste drie oproepingen niet geantwoord had, verdedigde hij zich met te zeggen, dat hij die door uitstedigheid niet ontvangen had. Van der Hoeven werd nu verzocht buiten te staan, waarop het besluit viel hem als kapitein der schutterij af te zetten. Dit werd hem in tegenwoordigheid van kolonel De Monchy medegedeeld. Men grondde dit besluit daarop, dat Van der Hoeven niet aan zijn burgerplicht en schutterlijke beloften voldaan had. Van der Hoeven protesteerde tegen de beschuldiging van geheime conspiratiën door den voorzitter tegen hem ingebracht. Op zijn verzoek om een copie van de tegen hem genomen resolutie kreeg hij een weigerend antwoord.

De raad, die om negen uur bijeengekomen was, ging om één uur tot zes uur des avonds uiteen.

Het bestuur der gewezen societeit „de volksvrienden” had door de burgers Cornelis van der Hoeven, Pieter Ouwerkerk en Maerten de Haes een adres aan de provisioneele representanten gezonden, waarin verzocht werd:

I. de crimineele gevangenen onder handtasting te ontslaan. Mochten er zwaarigheden gemaakt worden, dan zouden ook zij, die een Oranje-societeit wilden oprichten in hechtenis genomen en streng gestraft moeten worden.

II. een wettig onderzoek te doen in hoeverre de justitie zich van hare plicht hadde gekweten omtrent de zaak der Oranjevergadering, welke aan de puy van haar huis psalmen scheen te zingen ter eere van God, en in 't middengedeelte maatregelen zoude hebben kunnen nemen tot verwoesting en ondergang van het beste gedeelte der ingezetenen van deze republiek.

III. dadelijke sluiting van de onwettig bijeenvergaderde separatieclub der mercurialen ten getale van slechts 400 burgers.

IV. de heropening van de societeit der volksvrienden, die voor en na de omwenteling rustig vergaderd had, door dezelfde municipaliteit, die haar op eene zoo onregtvaardige en wederregtelijke wijze had doen sluiten, zonder dat een bewijs van misdaad uit haar notulen kon aangevoerd worden.

De representanten zonden dit adres aan het stadsbestuur om advies. Het werd daartoe in handen gesteld van wethouder Van Hoogstraten en de raden Hofman, Heyting en Van Rijkevorsel.

Als men op de mededeelingen van twee bierwerkers Johannes Kools en Ary Bellaert kan vertrouwen, dan zou er iets waars kunnen zijn in hetgeen de burgers Van der Hoeven, Ouwerkerk en De Haes omtrent het zanggezelschap aangevoerd hadden. Zij vertelden, dat zij de vergaderingen van het genootschap enkele malen bijgewoond hadden, dat zij echter, toen zij bemerkten dat men alleen vóór psalmen zong, maar achter couranten las en gesprekken voerde, waren heen gegaan. Alle bierwerkers schijnen zeer oranjegezind geweest te zijn en het is zeer goed mogelijk, dat dit verhaal alleen gedaan is om de ontzetting uit hun post ongedaan te maken. Beide bierwerkers werden door den baljuw over het

zanggezelschap gehoord. Op 25 November kwam nog een aantal leden van het zanggezelschap voor den raad. Het waren de burgers Schorteldoek, schoolmeester, Albert Tenwold, Ary de Jong, stadswerker, Jan Berthout, bierwerker, Jan Pot, Pieter Huis, sleper, P. Kok, zakkedragers, A. van der Hoeven, houtkooper, C. Post, zakkedragers, H. Grevenbroek, slijter, Jan Bout, sjouwer, Joh. Beumer, D. van Schoneveld en Abraham de Melker. Het einde van het verhoor was dat men uit hunne „foutive” antwoorden niets kon opmaken. Voorzoover zij ambtenaren waren, werd de zaak in advies gehouden; alleen aan Abraham de Melker en Grevenbroek werden hunne acten als tappers afgenomen wegens het herhaaldelijk bijwonen der vergaderingen, aan den laatste ook wegens frauduleuse handelingen betreffende de gemeenelandsmiddelen.

De exercitiën van het korps kanonniërs, die steeds op Zondag gehouden werden, besloot de raad voorloopig wegens hun groot aandeel in de ongeregelheden niet te laten doorgaan.

De stad Delft antwoordde op de vraag van de municipaliteit van Rotterdam, dat er zich werkelijk eene commissie uit Rotterdam bij den commandant der gewapende Delftsche burgerij aangemeld en hem om bijstand verzocht had. Deze had de leden dier commissie op het hart gedrukt niets verder te beproeven en had dadelijk alle hulp geweigerd. Hij kon niet zeggen, uit welke personen de commissie bestond. De municipaliteit verzekerde die van Rotterdam uitdrukkelijk, dat zonder haar voorkennis geen gewapende burgers uit de stad zouden trekken. De stad Gouda berichtte, dat er noch mondeling noch schriftelijk van wege de volksvrienden om hulp was gevraagd. In Dordrecht daarentegen waren de burgers Dorpmans, H. Verveer en D. Maarschalk als afgevaardigden der volksvrienden in de sociëteit tot behoud van vrijheid en gelijkheid gekomen en hadden daar om hulp gevraagd. Daar was hun de vraag gesteld of de beide gearresteerde leden der sociëteit zich aan plunderingen hadden overgegeven. Deze burgers hadden hierop ontwijkend geantwoord, zoodat er van hulp niets gekomen was. Bij den krijgsraad in Dordrecht had zich niemand aangemeld. De municipi-

paliteit van Den Haag berichtte ten slotte nog, dat zich na hun eerste schrijven niemand bij societeit, club of schutterij uit naam der volksvrienden vervoegd had.

De municipaliteit bepaalde zich niet tot het uit de schutterij verwijderen van de burgers Van der Hoeven en Chaudon. Zij wilde alle personen uit de schutterij zetten, die bij de onlusten op 15 en 17 November een rol gespeeld hadden en droeg aan wethouder Van Hoogstraten en de raden Ellinckhuysen, Rijkevorsel, Van der Kun en Gueding op daarvoor een plan te ontwerpen. Evenmin als Van der Hoeven was Chaudon bereid zich maar dadelijk aan het besluit, waarbij hij geschorst werd, te onderwerpen. Hij kwam op 25 November in den raad vragen, waarom hij geschorst was. Hem werd daarop geantwoord, dat hij wegens zijn gehouden discoursen tot nader onderzoek geschorst geworden was. Zijn vraag om een copie der hem betreffende resolutie werd weigerend beantwoord, waarop Chaudon zeide: Dan wordt het mij geweigerd, dan zal ik de vrijheid nemen mij te adresseeren aan een collegie, waar de Heeren (!!) zoowel voor aansprakelijk zijn als ik. Ook Van der Hoeven had zich om zijn afzetting als kapitein der schutterij ongedaan te maken tot de provisioneele representanten gewend. Ook dit schrijven werd in handen der Rotterdamsche municipaliteit om advies gesteld. Op staanden voet werd na ontvangst van dit stuk naar Den Haag geschreven; Van der Hoeven, die in zijn rekest om herstel van zijn jammerlijk geschonden eer gevraagd had, werd in het antwoord betiteld als: „deze losbandige jongeling.” Natuurlijk stonden de standpunten der municipaliteit en van Van der Hoeven lijnrecht tegenover elkaar en bleven zij volstrekt onvereenigbaar, zoodat al dit heen en weer schrijven volmaakt nutteloos bleef.

Als advies op de memorie door de burgers Cornelis van der Hoeven, Ouwerkerk en Maerten de Haes aan de provisioneele representanten en door dezen weder aan de municipaliteit gezonden, hadden wethouder Van Hoogstraten en de raden Hofman, Heyting en Rykevorsel een schrijven ontworpen. Het was een vrij slap stuk, alleen daar, waar aan het slot een opsomming van al de zonden der volksvrienden ge-

geven werd ten bewijze, dat de societeit nooit meer heropend mocht worden, werd het betoog krachtiger. De municipaliteit verantwoordde zich over het verwijt, dat zij de remotie der Oranjegezinde ambtenaren niet dadelijk ter hand genomen had door er op te wijzen, dat er zich meer dan 400 patriotten als gegadigden naar een ambt aangemeld hadden en dat het zoo moeielijk was uit zulk een getal een keuze te doen. In dit stuk werd onder meer verklaard, dat van een republikeinsch bewind de deugd de springveder zijn moest.

Nauwelijks was dit betoog naar Den Haag geadresseerd, of de provisioneele representanten zonden weer een stuk van de burgers Van der Hoeven, Ouwkerk en De Haes. Ditmaal was het een verslag van de oorzaken der beweging en van de gebeurtenissen zelve in de maand November te Rotterdam. In dit verslag komt nog een en ander voor, wat nieuw licht kan werpen op het gebeurde op 14 November in het huis aan de Heerenstraat. De volksvrienden waren al lang gewaarschuwd, dat daar „gedecideerde Oranje cabalisten” bezig waren. Deze hadden eerst in de Breestraat vergaderd, maar hadden later de meubelen overgebracht naar het leegstaande huis in de Heerenstraat. Daarheen hadden zij ook een kinnetje bier laten brengen, twee der volksvrienden waarschuwden nu den baljuw, die zich met hen naar dit huis begaf. Er werd bij die gelegenheid echter niets en niemand meer gevonden. De volksvrienden bleven echter ondanks den negatieven uitslag dezer inspectie het huis bewaken. Hun spionnen zagen, dat op 14 November een aantal klanten in dat huis vergaderden. Zij zonden dadelijk bericht aan hun societeit, vanwaar aanstonds twee leden op het comité van waakzaamheid afgezonden werden. De leden van dat comité waren echter nergens te vinden, zoodat zij den baljuw gingen halen. Deze was echter reeds gewaarschuwd en al op weg naar de Heerenstraat. De volksvrienden waren in grooten getale naar de „Oranjeknip” gegaan, waar de baljuw met zijn dienaars ook aangekomen was. Bij hem vonden zij 30 Oranjeklanten, de overigen hadden over de daken de vlucht genomen. De baljuw liet de namen dier 30 personen opteekenen en nam een lezenaar met eenige kaartjes en een cachet, dat een boompje met een rustend leeuwte voorstelde,

in beslag. Op een der kaartjes slechts was een naam te vinden, namelijk Theunis van den Bos. Toen men den volgenden dag vernam, dat er meer zulke vergaderingen gehouden werden, kwamen eenige kanonniërs en andere burgers met sabels en stokken gewapend bijeen met het plan al die vergaderingen uit te roeien. Het eerst kwam een huis in een laan bij den Goudscheweg aan de beurt, waar de suspecte personen met geweld uitgedreven werden. Daarna werd met nog twee of drie huizen in de stad op dezelfde wijze gehandeld. Vervolgens kwam het gebouw Mercurius aan de beurt, waar de protesteerende leden der gemeenebestgezinde burgersociëteit vergaderden. Drie leden, die in het gebouw aanwezig waren, werden gedwongen te vertrekken. De knecht der vergadering kreeg een hak in den schouder en de spiegels in het lokaal werden verbrijzeld. Ook werden in enkele huizen de ruiten ingeworpen. De daders bleven onbekend. Om deze uitspattingen tegen te gaan had de baljuw zich met den president-schepen en den schout en zijn dienaars naar den Goudscheweg begeven. Hij vond daar de menigte echter zoo talrijk, dat hij niets kon beginnen. Van de municipaliteit had men pas wat gemerkt, toen 's avonds alles weer rustig was; toen werd het piket onder de wapenen geroepen. Verder blijkt dan, wie eigenlijk de aangehoudenēn waren, die de volksvrienden zoo gaarne verlost wilden zien. Op Maandag 16 November waren aangehouden de zoon van Johannes Lammers en Hendrik Batenburg. Op Woensdag 18 November des morgens de kanonniër Friedhof en op Donderdag 19 November Christiaen Sager; deze werd gevonden in het huis van Jan de Quack. Aan De Quack was aangezegd, dat hij tot nader order geen dienst als schutter zou mogen doen.

Bij het verslag waren nog verschillende verklaringen van leden der sociëteit „de volksvrienden” gevoegd, waaruit o.a. bleek dat de chirurgijn Gerrit de Leeuw voor het comité van waakzaamheid bij de behandeling der zaak van vrouw Fritz, die met een Hollandsch militair contra-revolutionnaire gesprekken gevoerd had, gezegd had, dat er Oranjegezinde sociëteiten gehouden werden o.a. een op den Goudscheweg, daar geen patriot kon komen of hij zou er uitgegooid worden.

Burger Dorpmans, lid van het bestuur der opgeheven societeit, had medegedeeld, dat de commissie, die op 14 November het comité van waakzaamheid en den baljuw had willen waarschuwen, uit de burgers Nic. van Raalt en J. Ruychaver bestaan had. Dorpmans had beweerd, dat hij op 14 en 15 November zijn uiterste best gedaan had, om de opgewonden volksvrienden te kalmeeren en binnen de societeit te houden, maar dat hij daar niet in geslaagd was.

Burger Johan de Haas had verklaard, dat de kanonniërs en burgers alvorens hun werk te beginnen te Krooswijk in de herberg 't Molentje iets gedronken en betaald hadden. Daarna waren zij naar het zoogenaamde Hagelhuis gegaan, staande tusschen Krooswijk en — (oningerd), waar Oranjeklanten aan het dansen waren, die bij de nadering der patriotten over de sloten wegluchtten. De kastelein had er onder bedreiging in moeten toestemmen, dat alles wat in zijn huis oranjegekleurd was, in een andere kleur geverfd werd. Toen zij, terugkomende, den Goudscheweg langs gingen, hadden zij in een huis hooren zingen „Voort, voort, met al die Keezen”. Zij hadden daarop dadelijk een aanval op dat huis, dat aan kastelein Schoone toebehoorde, gedaan en eenige der daar aangetroffen Oranjeklanten met het plat van den sabel bewerkt. Schoone was gedwongen geworden een briefje te teekenen, inhoudende de verklaring, dat hij een Oranjesocieteit hield. Op het oogenblik van den aanval op het huis van Schoone waren de schout, een schepen en de dienaars gekomen en hadden tot bedaardheid vermaand, waarop een kanonniër geantwoord had, dat het nu geen oogenblik van bedaardheid was, dat het er nu maar door moest, daar wethouders en raden er niet voor gezorgd hadden. Schoone was daarop door den schout en zijn dienaars gepakt. De kanonniërs hadden daarop, na betaald te hebben, het huis verlaten en waren langs de singels naar het Hofpoortje gegaan; daar bemerkten zij, dat uit een tuin tegenover het poortje driemaal tevergeefs getracht werd te schieten. Zij beproefden de deur van den tuin in te trappen; toen dit niet gelukte, klom een kanonniër op den rug van een ander en kwam zoo met den sabel tusschen de tanden in den tuin, waar niemand te vinden was. De bende begaf zich nu

naar de Oranjezaal in de Crispijnlaan. De Haas kon verder niets meer mededeelen, daar hij toen naar huis was gegaan.

De vrouw van Sager had verklaard, dat zij om twee uur in den nacht door geweldig schellen aan de deur gewekt geworden was. Zij was toen dadelijk naar beneden gegaan en vond daar, dat de justitie juist de deur liet openbreken om bij haar huiszoeking te doen. Toen de schout gezien had, dat zij nagenoeg naakt was, had hij gezegd: „Wacht zoo lang, het mensch is naakt.” Zij had daarop de meid haar rok laten brengen, waarop de huiszoeking zonder eenig resultaat gedaan was. Er werd geen spoor van haar man gevonden. Toen de schout de opengebroken deur weer in orde wilde laten brengen, had zij dit geweigerd.

Burger Rietbergen had getuigd, dat hij majoor Lans Dinsdagavond om half acht in de societeit der volksvrienden bevel had hooren geven Gerrit Bastiaanse en Jan Moulin aan te houden.

Jan de Quack Jansz. had verklaard, dat secretaris Boogaard van de societeit „de volksvrienden” op Dinsdag 17 November nog te vergeefs getracht had onderhandelingen vóór de sluiting door het bestuur der societeit te doen openen.

De vrouw van Hendrik Croon, kastelein der societeit, had geweigerd aan het bevel om het gebouw te verlaten te voldoen. Zij had volgens haar verklaring gezegd: „Dat verdoem ik, het is mijn huis en niemand kan mij dwingen er uit te gaan, gij kunt doen al wat gij wilt. Ik ben een burgerskind en laat mij zoo niet behandelen.” Het gevolg van hare krachtige oppositie was, dat zij met haren man in het huis blijven mocht. Zij had zich ook verzet tegen het medenemen van den lezenaar. Haar man gaf eerst later, na op het stadshuis ontboden te zijn, verlof den lezenaar mede te nemen. De vrouw had later moeten beloven geen leden der societeit meer te zullen toelaten, waarbij burger Lans een Latijnsch woord gesproken had, dat zij verklaarde niet begrepen te hebben.

Gerrit Bastiaanse had verklaard, dat burger Lans hem op zijn protest tegen het medenemen van den lezenaar onder scheldwoorden gezegd had, „dat zulks hem niet aanging en dat hij er geen boodschap mede had.” Bastiaanse had

geantwoord, dat hij zulke taal niet verwachtte van een fatsoenlijk man, waarop Lans hem „verdoemd” had en de substituut-schout Van der Plaat hem in hechtenis had genomen op bevel van zijn collega 't Hart. Maar Van der Plaat had hem al spoedig ingefluisterd: „gaat liever heen,” waarop hij, na dit eerst geweigerd te hebben, daar hij niet van zins was als een schelm heen te sluipen, dit toch op aanraden zijner vrienden gedaan had.

Andries de Bruijn van de compagnie no. 6 had op Woensdag 18 November bij de societeit de wacht gehad en had verklaard, hoe alles in zijn werk was gegaan met het wegnemen van het bord der societeit en het uitleveren der acte van den kastelein. De kastelein had het bord zelf overschilderd en zijn acte zelf op het raadhuis gebracht.

Dit lang verslag, dat, hoewel zeer eenzijdig, toch wel weer veel onbekends over de onlusten bevat, werd in handen gesteld van de raden Hofman en Heyting, die met het samenstellen van het proces-verbaal belast waren. Zij brachten in de zitting van Vrijdag 4 December een missive aan de representanten in Den Haag in de vergadering. Deze bevatte de mededeeling, dat de ondertekenaars der verschillende verklaringen bij geen mogelijkheid bewust konden zijn van de generalia in dit verslag voorkomende, dat het onderschrift een volstrekten onzin bevatte met bedoeling in het onzekere te laten, wie eigenlijk de auteur was. Verder werd verwezen naar het op 30 November verzonden proces-verbaal, waaruit voldoende bleek, dat het gezonden stuk der drie burgers bezijden de waarheid was. Voor de zaak van Cornelis van der Hoeven werd verwezen naar het reeds eerder aan de representanten verzonden bericht op zijn rekest. Van baljuw en schepenen en het comité van waakzaamheid werd verklaard, dat zij zich geheel binnen de perken hunner bevoegdheid gehouden hadden. Dan werd er nog op gewezen, dat in het gezonden stuk het gepleegd geweld openlijk erkend werd, terwijl aan het slot de mededeeling kwam, dat Christiaan Sager vóór de omwenteling geenszins als patriot maar als Oranjeman bekend geweest was. Deze brief werd goedgekeurd en verzonden.

26. A. W. HEYKOOP. NAAR EEN FOTO DOOR JULES H. WOLF